

İstanbul Hukuk Mecmuası

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Başvuru: 12.01.2022
İlk revizyon: 06.12.2022
Son revizyon: 08.12.2022
Kabul: 27.12.2022

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Bir Hukuk Eğitimi Modeli Geliştirilmesi Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Analizi*

Sevtap Metin **, Ülker Yükselbaba ***, Sevgi Kayak ****, Verda Neslihan Akün *****

Öz

Çalışmamızın amacı hukuk öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısını ölçmek ve buradan yola çıkarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini hukuk eğitiminde ortadan kaldıracak araçlar ileri sürmektir. Hukuk, adaleti sağlamaya çalışan bir kurum olarak, toplumsal cinsiyete dayalı adaletsizlikleri de ortadan kaldırmalıdır ve "Eğer hukuk adaleti temsil ediyorsa, herkes için adil olmalıdır."¹ Hukuk ile toplumsal cinsiyet algısının, hukuk eğitimi ile bir ilgisinin olup olmadığı ise araştırılması gereken bir konudur. Hukuk eğitiminin ataerkil toplumsal cinsiyet anlayışını değiştirmek için bir uğraş vermesi söz konusu mudur yoksa bu alan tamamen hukukçuların kişisel tercihlerine mi kalmıştır? Başka deyişle hukuk eğitimi hukukçulara eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet algısı kazandıracak düzeyde midir? Bu konuda Türkiye'de hukuk fakültelerinde hukuk öğrencileriyle yapılmış özgün bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle hukuk fakültelerinde toplumsal cinsiyet algısına dair bir durum saptaması, toplumsal cinsiyete duyarlı eğitim modellerinin geliştirilmesinin ilk basamağıdır. Bu çalışmanın amacı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarını ölçmektir. Bu amaca yönelik olarak, bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını belirlemek ve değerlendirmek üzere Altınova ve Duyan tarafından (2013) geliştirilmiş, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış olan Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TCAÖ) kullanılmıştır. Bu ölçek dâhilinde 25 soruluk (nicel) anketle birlikte tarafımızdan hukuk öğrencilerine özgülenmiş sekiz soruluk (8 nitel) anket hazırlanmıştır. Ardından toplamda 524 öğrenciden gönüllü katılımlarıyla (anket metninin başında "bilgilendirilmiş gönüllü onam formu" yer almaktadır) anket (nicel ve nitel olmak üzere) yapılmıştır. Nicel anketin sonucunda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısının olumlu yönde çok yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış ve bu sonuç nitel sorulara verilen cevaplarla da teyit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Hukuk, Hukuk Eğitimi, Hukuk Fakültesi Öğrencileri, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Pozitif Ayrımcılık

* Bu çalışma 2018 Ekim-2021 Ekim tarihleri arasında İstanbul Ataşehir Belediyesi'nin işbirliğinde gerçekleştirilen Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Eğitim Modeli Geliştirilmesi konulu bir proje çalışmasının ürünüdür. Ataşehir Belediye Başkanı Battal İlgezdi'ye, Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü'nden sorumlu Belediye Başkan Yardımcısı Orhan Çerkez'e ve Aile Hizmetleri Müdürü Şehnaz Yabar'a katkılarından dolayı ayrıca teşekkür ederiz.

** Sorumlu Yazar: Sevtap Metin (Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: sevtapm@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-5961-5216

*** Ülker Yükselbaba (Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: ulkery@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-1677-2382

**** Sevgi Kayak (Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: sevgikayak@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-6147-6147

***** Verda Neslihan Akün (Arş. Gör. Dr.), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: vnakun@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-5965-8454

Atf: Metin S, Yükselbaba U, Kayak S, Akun VN, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Bir Hukuk Eğitimi Modeli Geliştirilmesi Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Analizi (2022) 80(4) İstanbul Hukuk Mecmuası 1413. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2022.80.4.0010>

¹ Patricia Smith, 'Feminist Jurisprudence', iç. Dennis Patterson (Ed.), A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory (2. Ed., Wiley-Blackwell, 2010) 290-298.

Gender Perception Analysis of Istanbul University Law Faculty Students within the Framework of Developing a Law Education Model Based on Gender Equality

Abstract

Our study aims to measure the gender perception of law students and to propose tools that will eliminate gender inequality in law education. The law, as an institution that seeks to achieve justice, must also eliminate gender-based injustices, and "If law stands for justice, it must be justice for all."² Whether the perception of law and gender has anything to do with law education is an issue that needs to be surveyed. Is it possible for law education to try to change the patriarchal understanding of gender, or is this field entirely up to the personal preferences of the lawyers? In other words, is law education at the level that would provide lawyers with an egalitarian perception of gender? There is no original study on this subject involving students enrolled at law departments in Turkey. Therefore, determining the situation of gender perception in law departments is the first step in developing gender-sensitive education models. This study aims to measure the gender perceptions of Istanbul University Faculty of Law students. For this purpose, the Gender Perception Scale (GPS), developed and proven to be valid and reliable by Altınova and Duyan (2013), was used to determine and evaluate the gender perceptions of the respondents. In addition to the 25-question survey (quantitative), we prepared an eight-question survey (8 qualitative) specifically for law students. In this study, a survey (quantitative and qualitative) was conducted with the voluntary participation of 524 students (there was an "informed voluntary consent form" at the beginning of the survey text). As a result of the quantitative survey, it was concluded that the gender perception of law students at the Istanbul University Faculty of Law ranked quite high in a positive direction. This result was also confirmed by the answers received for the qualitative questions. .

Keywords

Law, Law Education, Law Students, Gender, Gender Equality, Positive Discrimination

Extended Summary

Our study aims to measure the gender perception of law students and to propose tools that will eliminate gender inequality in law education. As an institution that seeks to achieve justice, the law should also eliminate gender-based injustices. The answer to this need emerged in the 1980s as a feminist legal theory.

The main effort of feminist theories, which consider the law from the perspective of women, has not been to build the law in favor of women, but to try to prevent it from working against women. Of course, the main problem is the realization of gender equality.

For this reason, feminist theorists working on law have subjected law to a gender filter and have revealed the masculine nature of law. Another finding of these studies was that the known legal doctrines were developed by men in a male-dominated society. Although these doctrines may seem gender-neutral, they contain underlying basic male values, behaviors, expectations, and assumptions. Another finding is that those who make the codes on which the law is built are men and that the male point of view establishes the order by determining the standards and rules of the society. Even when it occasionally appears that arrangements are made in favor of women, especially in the laws and regulations regarding rape, obscenity, and abortion, upon a deeper inspection, a male domination is maintained through these laws. Although

---

² ibid 290-298.

legal rules appear formally fair and non-discriminatory, their practices reinforce, perpetuate, and justify inequalities. For this reason, one of the agenda items of women, who are largely excluded from law-making processes, is to take part in the reconstruction of the law, which has fostered the patriarchal order until now. Achieving gender equality in law is becoming possible with the increasing inclusion of women in the sphere of law, where masculine thought has prevailed until today. “If law stands for justice, it must be justice for all.”³

Another important point is related to the application of the law. It should not be forgotten that lawyers are also part of the society they live in. Stereotypes permeate both the investigation and trial processes, ultimately shaping court decisions, and can result in a sexist interpretation and application of laws. Although on paper, abstract and neutral rights rule on equal terms for everyone, these rule put women at a disadvantage with an underhanded gendered perspective.

Whether the gender perception of lawyers in the implementation of the law has anything to do with legal education is a matter of exploration. Is it possible for law education to try to change the patriarchal understanding of gender, or is this field entirely up to the personal preferences of the lawyers? In other words, is law education at the level that would provide lawyers with an egalitarian perception of gender?

The education of the “lawyer, who, due to his position, has a great share in the implementation and realization of justice” is of primary importance in the realization of gender equality across Turkey. Making the principle of equality in laws dominate all social life and, accordingly, breaking the traditionalist perception of gender through laws depends on the gender perception of those who are tasked with practicing the law.

Legal education should be at a level that will provide lawyers with an egalitarian perception of gender. Identifying the situation regarding gender perception will also be an important step for the development of gender-sensitive education models.

It is important for law students to have an egalitarian gender perspective in terms of reducing and eliminating the injustices and inequalities that women face, both in their professional and private lives. This study aims to measure the gender perceptions of students at the Istanbul University Faculty of Law. For this purpose, the Gender Perception Scale (GPS), developed and proven to be valid and reliable by Altınova and Duyan (2013), was used to determine and evaluate the gender perceptions of individuals. In addition to the 25-question survey (quantitative) of this scale, we prepared an eight-question survey (8 qualitative) specifically for law students.

In this study, a survey (quantitative and qualitative) was conducted with the

---

³ ibid 290-298.

voluntary participation of 524 students in total (there is an “informed voluntary consent form” at the beginning of the survey text). As a result of the quantitative survey, it was concluded that the gender perception of law students in Istanbul University Faculty of Law ranked quite high in a positive direction. This result was also confirmed by the answers received from the qualitative questions.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Bir Hukuk Eğitimi Modeli Geliştirilmesi Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Analizi

I. Giriş: Vadedilmiş Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Topraklarında (Hukukta) Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

A. Toplumsal Cinsiyete Dair Bazı Temel Açıklamalar

Ann Oakley 1972’de yayınladığı *Sex, Gender and Society* adlı kitabında toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandırmış ve cinsiyeti, biyolojik açıdan kadın-erkek diye bir ayrım çerçevesinde ele alırken; toplumsal cinsiyeti ise erkek ve kadın olmanın toplumda eşitsiz bölünmesi olarak nitelendirmiştir. Bir diğer tanıma göre ise toplumsal cinsiyet; kadın ve erkek olarak cinsiyetlerin toplum tarafından nasıl algılandığının temsillerini ifade eden bir kavramdır. Biyolojik farklılıklar “kadın” ve “erkek” cinsiyetini meydana getirirken, toplumsal farklılıklar “kadınlık” ve “erkeklik” adı verilen ve toplum tarafından kadına ve erkeğe verilmiş olan statü ve rolleri ifade etmektedir⁴. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin aynı anlama geldiğine dair bir yanlış algıya göre; biyolojik cinsiyeti kadın olan birey kendiliğinden kadına uyan bir toplumsal cinsiyet geliştirir. Ancak durum böyle değildir. Toplumsal cinsiyet doğumla başlamaz, aksine birey büyüyüp geliştikçe ortaya çıkan ve toplumun bireyde görmeyi arzuladığı bir durumdur. “Kişi kadın doğmaz, kadın olur” ifadesi toplumsal cinsiyetin inşa edildiğini ifade etmektedir. Aynı durum erkek için de geçerlidir, çünkü toplum biyolojik cinsiyeti erkek olan bireyi erkeksi bir bireye dönüştürmektedir. Böylece toplumsal cinsiyet, cinsel kimliklerin kuruluşunun ve aralarındaki ilişkinin toplumsal ve kültürel olduğuna işaret eder. Bu bağlamda, erkekliğin ve kadınlığın toplumsal bir inşası olan toplumsal cinsiyet, sosyalleşme sürecinde toplumun dayattığı rollerin, kalıpların, davranış normlarının öğrenilmesi ile oluşur⁵.

⁴ Ancak bu tanıma, cinsel yönelimleri farklı olanları içermediği ve cinsiyeti sadece kadın ve erkek olarak belirlediği için yetersiz bulan görüş için bkz. Judith Butler, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Çev. Başak Ertür, (2. Bası, Metis Yayınları 2010); Gülriz Uygur, ‘Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir’ (2015) 4 Ankara Barosu Dergisi 121, 132.

⁵ Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (First Vintage Books Edition 2011); Ayşe Düzkan, ‘İkinci Dalga Feminizm’, *Amargi: Feminizm Tartışmaları* (S.S. Kadın Bilimsel Araştırma ve Dayanışma Yayıncılık Kooperatifi, Kasım 2011), 175, 192; Didem Müge Siyez, Yağmur Soylu, Gülce Demirgürz, ‘Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi’ (2017) 18 (1) E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları dergisi 46, 63; Anthony Elliott, *Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş* (Dipnot Yayınları, 2016) 243, 244; Ann Oakley, *Sex, Gender and Society* (Ashgate 1985); Emine Meliha Kurttaş, Mehmet Tuncer, ‘Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)’, (2020) 13 (35) Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 282, 321; Catharine A. MacKinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, (Metis Yayıncılık 2003) 22; Malcolm Waters, *Modern Sosyoloji kuramları*, Zafer Cihnielloğlu (Ed.) (Gündoğan Yayınları, 2008) 378.

Toplumsal cinsiyeti oluşturan olgulardan bir tanesi, rol kavramıdır⁶. Toplumsal sistem içinde belirli statüdeki kişinin nasıl davranması gerektiğini belirten normlara rol denir ve toplumsal ve kültürel beklentiler, insanlara bu beklentilere uymaları konusunda baskı yapar. Toplumsal cinsiyet rolleri ise toplumun belirli cinsiyetteki üyelerine uygun olduğunu düşündüğü davranış ve sorumlulukların, toplumsal beklentilerin toplamını ifade eder. Bir başka ifadeyle; kadın ve erkekten toplumun beklediği davranış kalıpları toplumsal cinsiyet rolleridir. Kadınlık ve erkeklik rol ve davranışlarının toplumsal ilişkilerle inşa edilmesi aynı zamanda değiştirilebilir olduğunu da göstermektedir⁷.

Cinsiyet	Toplumsal Cinsiyet
<ul style="list-style-type: none"> • Cinsiyet doğaldır. • Cinsiyet biyolojiktir. Üreme organlarındaki görünür farklılıklara ve buna bağlı olarak üreme işlevindeki farklılıklara işaret eder. • Cinsiyet değişmez, her yerde aynıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel, insan icadıdır. Toplumsal cinsiyet eril ve dişil niteliklere, davranış modellerine, rollere, sorumluluklara vs. işaret eder. • Toplumsal cinsiyet değişkendir, zamana, kültüre, hatta aileye göre değişiklik gösterir.

Sorun şu ki toplum ve kültür içinde kadın ve erkeğin rollerinin biyolojik cinsiyet esasında belirlendiği yönünde yaygın bir düşünce hala bulunmaktadır. Bu anlayış, kadının ve erkeğin biyolojik yapıları gereği yapması gereken bazı zorunlu davranışlar, bulunması gereken statüler, yerine getirmesi gereken roller olduğu yönündeki toplumsal cinsiyet kalıpyargıları (*stereotype*) olarak kendini gösterir⁸. Kadın ve erkeklerin farklılığına vurgu yapan bu yaklaşıma göre kadın ve erkeklerin biyolojik ve bedensel farklılığı bir takım statü ve rollerle birlikte doğal ve zorunlu ve bu nedenle de değişmez olarak nitelenen cinsiyete dayalı işbölümünü getirir⁹. Antik Yunan'dan itibaren gördüğümüz doğa-kültür ikiliğine dayanan bu yaklaşıma göre

⁶ Kate Millett'in kadın çalışmalarına katkılarında biri toplumsal cinsiyet ile rol kavramı arasında ilişkiyi sosyolojik olarak tanımlamış olmasıdır. Biyolojik olan cinsiyet (sex) ile sosyolojik olan rol terimini birleştirmiş ve birinin ötekini belirlediğini belirtmiştir. Toplumsal cinsiyeti ile birlikte anlamlı hale gelen rol kavramı, cinsiyetten bağımsız toplumsal olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet kavramını göstermektedir. Waters (n 5) 399.

⁷ Gönül İçli, 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları Ve Küreselleşme' (2018) – (30) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 133-143; Lutfiye Özdemir, Burcu Batga, Bekir Uçar, 'Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algılarını Etkileyen Demografik Niteliklerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma' (2019) 10 (24) Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi 212-228; TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013," <https://www.bpwankara.org/cms-uploads/kadinin-statusu-gm-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planı.pdf> Erişim Tarihi 04 Haziran 2020; MacKinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (n 5) 11-12; Duygu Vefikuluçay Yılmaz, Simge Zeyneloğlu, Semra Kocaöz, Sezer Kısa, Lale Taşkın, Kafeye Eroğlu, 'Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri' (2009) 6 (1) Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 775, 792; Tuba Acar Erdol, 'Ortaöğretim Öğrencileri İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Öğretim Programı İhtiyaç Analizi: (Bir Anadolu Lisesi Örneği)' (2017) 42 (190) Eğitim ve Bilim Dergisi 39, 65; Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet*, (Sistem Yayınları 2006); Kamla Bhasin, *Toplumsal Cinsiyet*, Çev. Kader Ay, (Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları 2003) 7-8.

⁸ Vincent Yzerbyt, Georges Schadrin, 'Kalıpyargılar ve Sosyal Yargı/The Stereotype and The Social Judgement' Çev. İbrahim Iştan (2016) 5 (3) Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi 203, 206; Hasan Hüseyin Altınova ve Veli Duyan, 'Toplumsal Cinsiyet Algısının Geçerlik Güvenirlik Çalışması' (2013) 24 (2) Toplum ve Sosyal Hizmet 10, 11; Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (22. Bs., Remzi Kitabevi, 2011) 391 vd.; Kate Millett, *Sexual Politics* (Avon Books, 1971), s. 23'ten aktaran Waters (n 5) 398.

⁹ Cinsiyete dayalı iş bölümünü Zillah Eisenstein, bir denetim ve erkeğin üstünlüğünü devam ettiren bir mekanizma olarak tanımlar. "Kadın işi" demek bir işin değersiz ve/veya daha az ücret ödenebilecek bir iş olarak sınıflandırmak demektir. Zillah R. Eisenstein, *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*, (Monthly Review Press, 1979)'dan aktaran Ruth A. Wallace, Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas, (3. Bs., Doğu Batı Yayınları, 2012) 565.

doğal ve biyolojik olarak kadın, çocuk doğurma ve büyütme ile ilgilidir. Ayrıca bu işler doğanın gereği olduğu için de değersizdir. Erkekler ise kendilerini bu doğal işlerden ayırarak tüm toplumun çıkarı adına faaliyette bulunurlar. Aynı düşüncenin bir başka yüzü olarak ev ile ilgili işlerin bir erkek tarafından yapılması “uygunsuz” olarak nitelenmiş ve buna karşılık kadının ev dışında bir yerde çalışması da aynı şekilde “uygunsuz” olarak görülmüştür¹⁰.

Bu işbölümü hem kadın ve erkeklerin statülerini, rollerini daha belirgin hale getirirken bir yandan da kadınların ve erkeklerin doğasından kaynaklanan özellikleri tanımlar. Kadın zarif, romantik, tek eşli, anne, duygusal, sıcakkanlı, yumuşak huylu, hamarat, düzenli, fedakâr, hassas, pasif, kararsız, kırılgan, bağımlı, itaatkâr, evi yapan dişi kuştur.¹¹ Atılgan, korkusuz, akılcı, güvenli, bağımsız, soğukkanlı, güçlü, katı, saldırgan gibi sıfatlar erkeklere yüklenmekte ve bunlar da erkeksi özellikler olarak görülmektedir. Toplum tarafından olumlanan değerler erkeklere atfedilir. Kadınların bağımlı ve zayıf, korunması gereken ve aynı bağlamda yetersiz varlıklar olduğu ideolojisi bu mekanizmalar aracılığıyla yeniden yeniden üretilir.¹²

İşte bütün bu mekanizmanın adı ataerkil sistemdir. MacKinnon’un bugüne kadar icat edilmiş en mükemmel ideoloji olarak adlandırdığı ataerkillik, erkeklerin kadınlar üzerinde sistematik otorite kurmasına dayalı örgütlenme düzenidir ve kadının ikincil olduğu bu hiyerarşik düzen her yerdedir¹³. Ataerkil düzenin ürettiği normlar erkeğin kamusal alanla bütünleşmesini sağlarken, kadına özel alanın zorunluluklarını yerine getirmek kalır. Özel alan erkek için özgürlük alanı iken; kadın için ise çocuk bakımı, ev işleri, kocanın taleplerini yerine getirmektir. Bu düzenin işleyişi ücretsiz kadın emeğine dayanır. Mübadele alanından dışlanmış kadının emeği de değersiz olarak görülür¹⁴. “Özel alan diğerkamılığın, vericiliğın, duyguların, kabullenilmiş bir eşitsizliğin, informel ilişkilerin; kamu alanı ise adaletin, rasyonelitenin, eşitliğin, formel ilişkilerin alanı” olarak görülmektedir¹⁵. Bu bağlamda özel alan kadınlara,

¹⁰ Will Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Çev. Ebru Kılıç, (3. bs., Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016) 544. Charlotte P. Gilman, toplumsal cinsiyetle kadınlara yüklenen rollere farklı anlamlar yükledi: Kadınların birleştirici, barışsever ve duyarlı olduklarını ve bu nedenle de birleştirmek, bir araya getirmek, inşa etmek, bakım, besleme, tedbir, eğitim vb. işlerin kadına ait olduğunu söyledi. Cinsiyete bağlı olarak kadına atfedilen özelliklerin farklı bir okuması olarak değerlendirilebilecek Gilman’ın yorumu, aslında erkek egemen düşüncenin üstü örtük bir onaylanması gibi durmaktadır. Charlotte P. Gilman, *Kadınlar Ülkesi*, Çev. Seher Özbay, (Otonom Yayıncılık, 2007); Erving Goffman, *Gender Advertisements*, (Harper and Row, 1979), s.313’ten aktaran; Wallace, Wolf (n 8) 325; Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, (4. Bs., İletişim Yayınları, 2017), 24.

¹¹ Kadın ve erkekler arasındaki farklılıkları ve buna bağlı özelliklerini Olsen şu şekilde sıralar: Erkek; makul, aktif, düşünce, mantık, kültür, güç, nesnel, soyut. Kadına atfedilen özellikler şunlardır; mantıksız, pasif, duygulu, hissiyat, doğa, duyarlılık, öznel, bağlamsal. F. Olsen, ‘Feminism and Critical Legal Theory: An American Perspective’ (1990) 18 *International Journal of the Sociology of Law* 199’den aktaran Raymond Wacks, *Hukuk Kuramını Anlamak*, Çev. Fatma Süzgün Şahin Ünver, Serdar Ünver, (Astana Yayınları, 2017) 499.

¹² Cüceloğlu (n 8) 392; Omca Özdemir, ‘Tevavüzü, Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavramak...’ (2010) 2 *Fe Dergi* 75,90 <<http://cins.ankara.edu.tr/tevacuz.html>> Erişim Tarihi 15 Mayıs 2015; Belkis Kümbetoğlu, ‘Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet’ iç. *Kadın ve Bedeni* (Ayrıntı Yayınları, 2010) 37-61.

¹³ Smith (n 1) 290-298.

¹⁴ Serpil Çakır, ‘Feminizm; Ataerki İktidarın Eleştirisi’ iç. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (4. Bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010) 452, 453, 459 vd.

¹⁵ Aksu Bora, ‘Kamusal Alan/Özel Alan: Mahrumiyet-Özgürleşme İkileminin Ötesi’ (1997) – (75) *Toplum ve Bilim* 85,93.

kamusal alan ise erkeklere atfedilen niteliklerle tanımlanmıştır. Kamusal/ özel alan ayrımı ile cinsiyet ayrımcılığı üzerine kurulmuş bu düzen yeniden ve yeniden üretilerek sürekliliği sağlanır.

B. Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk

Hukuk, adaleti sağlamaya çalışan bir kurum olarak, toplumsal cinsiyete dayalı adaletsizlikleri de ortadan kaldırmalıdır¹⁶. Bu bağlamda hukukta da, toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizliklerin, sorunların sorgulanması gereklidir. Bu ihtiyaca cevap 1980'lerden itibaren feminist hukuk kuramı olarak kendini göstermiştir¹⁷.

Hukuku kadınların penceresinden ele alan feminist kuramların başlıca çabası, hukuku kadınların lehine inşa etmek değil, kadınlar aleyhine işlemesini önlemeye çalışmak olmuştur¹⁸. Tabii ki temel sorunsal eşitliğin gerçekleştirilmesidir. Hukukun herkese yönelik eşit düzenlendiğini yasa metinlerindeki ifadelerden çıkarırız. Yasa metinleri birey, kişi kelimelerini kullanarak tüm toplum üyelerine, cinsiyeti fark etmeksizin eşit mesafede durduklarını göstermeye çalışır. Oysa feminist kurama göre buradaki soyut kişi denince aslında ve sadece erkeklere atıf yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle modern liberal hukuk haklar ve sorumluluklar konusunda yurttaşlara yönelik genel kurallar oluştururken, bu yurttaşlar sadece erkek yurttaşlardır ve kadınlar bu düzeyde görmezden gelinirler¹⁹.

Bu nedenle hukuk üzerine çalışan feminist kuramcılar hukuku, toplumsal cinsiyet filtersine tabi tutarlar ve hukukun eril niteliğini gözler önüne seren bir takım sonuçlara ulaşırlar: Bu sonuçlardan biri; bilinen hukuk doktrinlerinin, erkeklerin egemen olduğu toplumda erkekler tarafından geliştirildiğidir. Bu doktrinler her ne kadar cinsiyetlere karşı nötr gibi görünseler de temel erkek değerlerini, davranışlarını, beklentilerini ve varsayımlarını taşırlar²⁰. Sonuçlardan bir diğeri ise, hukukun üzerine inşa edildiği yasaları yapanların erkek oluşu ve erkek bakış açısının toplumun ölçü ve kurallarını saptayarak, kurulu düzeni meydana getirdiğidir. Yasalarla kadınlar lehine düzenleme yapılmıyormuş gibi görüldüğünde dahi -özellikle, tecavüz, müstehcenlik, kürtaj gibi yasalarda-, aslında derine bakıldığında bu yasalar aracılığıyla erkek egemenliğinin sürdürüldüğü görülür²¹. Hukuk kuralları biçimsel olarak adil ve cinsiyet ayrımı yapmaz görünmekle birlikte, bu pratikler eşitsizlikleri güçlendirirler, sürekli ve

¹⁶ Wacks (n 11) 491.

¹⁷ Smith (n 1) 290-298.

¹⁸ ibid.

¹⁹ J. W. Harris, *Legal Philosophies*, (2. Ed., Oxford University Press, 2004), 293-294; Catharine A. MacKinnon, 'Feminism in Legal Education' (1989) 1 (1) *Legal Education Review* 85 <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/LegEdRev/1989/7.html>> Erişim Tarihi 15 Şubat 2021.

²⁰ MacKinnon *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (n 5) 22, 277 vd.; W. Harris ibid 293-294; Smith (n 1) 290-298.

²¹ MacKinnon *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (n 5) 271-284; MacKinnon, 'Feminism in Legal Education' (n 19)

meşru kılmaktadırlar²². Bu nedenle yasa yapıcılıktan da dışlanmış olan kadınların bir gündemi de, ataerkil düzeni besleyen hukukun yapımında yer almaktır²³. Hukukta toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, eril düşüncenin hâkim olduğu hukuka, kadınların da dâhil olmasıyla mümkündür. “Eğer hukuk adaleti temsil ediyorsa, herkes için adil olmalıdır.”²⁴

Üçüncüsü ise hukukun uygulanması ile ilgilidir. Hukuk norm aşamasında eşitlikçi olsa bile uygulama aşamasında gelenekselci olabilmektedir. Hukukçuların da yaşadıkları toplumun bir parçası oldukları ve orada toplumsallaştıkları unutulmamalıdır. Kalıp yargılar, hem soruşturma hem de yargılama süreçlerine nüfuz ederek nihayetinde mahkeme kararını şekillendirmekte, yasaların yanlış yorumlanması ve yanlış uygulanması ile sonuçlanabilmektedir. Soyut ve nötr haklar, her ne kadar kâğıt üzerinde herkes için eşit şartlara hükmetse de arkasında gizlediği toplumsal cinsiyetlendirilmiş bakış açısıyla gerçeklikte kadınları dezavantajlı klabilmektedir²⁵.

C. Yargıda Kadın Temsilinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliklerinin İzini Sürmek

Toplumsal cinsiyet rolleri, kariyer gelişimi ve işe ilişkin davranışları da önemli ölçüde etkilemektedir. Mesleklerin de cinsiyetlendirildiği toplumsal düzende işler kadın işi ve erkek işi olarak sınıflandırılmıştır²⁶. Eğitimin yanı sıra evli olup olmama, çocuk gibi faktörler kadının çalışma hayatına katılıp katılmamasında belirleyici olabilmektedir²⁷. Ofis işleri, hizmet endüstrisi ve hemşirelik, öğretmenlik gibi kadınların hâkim olduğu hane dışı iş alanlarında da kadınlara atfedilen “bakım sorumlulukları” sürdürülür. Kadınlar daha düşük ücret teklifleri ile daha düşük statü içeren kariyerleri seçme eğilimindedirler²⁸. Yukarıda belirttiğimiz genellikle cinsiyete dayandırılan kadınlar ve erkekler arasındaki işbölümü, çalışma hayatında da belirleyicidir. Hem kadının ne tür işlerde çalışabileceğine, hem de kadınların doğal (!) özelliklerine dair bir takım kalıpyargılar burada da etkilidir. Bu kalıpyargılar “...kadınları az otorite sahibi olacakları, vasıfsız işlere yönelten karmaşık mekanizmalar şeklindedir.”²⁹ Bu

²² Susan Müller Okin, Adalet, Cinsiyet ve Aile'den (*Justice, Gender and the Family*, 1989) aktaran Norman P. Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, (2. Bs., Liberte yayınları, 2004), 209-212. Benzer görüşleri MacKinnon da ifade eder. MacKinnon 'Feminism in Legal Education' (n 19)

²³ Necla Arat, 'Feminist Hukuk' (2006) – (9) İUKAD 53,61.

²⁴ Smith (n 1) 290-298.

²⁵ Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, 'Hukuk Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Problemler ve Çözüm Önerileri: Etik Temelde Bir Arayış-Dönüşüm İlkesi 1' iç. *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, (Seçkin Yayınları, 2018) 57-92.

²⁶ Sancar (n 11) 24.

²⁷ F. Ülkü Selçuk, Şule Erdem Tuzlukaya, 'Çalışma Yaşamı ve Kadın' iç. Lerzan Gültekin (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* (Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013) 6.

²⁸ Özdemir, Batga, Uçar (n 7) 212-228; Ayla Korkmaz, Mürtüvvet Başer, 'Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Ataerkillik ve İktidar İlişkileri' (2019) 28 (1) STED 71,76.

²⁹ Waters (n 5) 416.

düzenin mekanizmaları içinde kadınlara sürekli olarak yetersiz oldukları öğretilir; buna bağlı olarak kadınlar iş hayatında güvensiz, yetersiz vb. hissettikleri için kariyer basamaklarında kolay ilerleyemezler, zaten erkeklerle eşit başvurma imkânlarına da sahip değildirlir³⁰. Bunlar kadınların iş hayatında yükselmesinin önündeki engellerden bir kısmıdır ve bu engellere cam tavan denir. 1980'lerin ortalarında kullanılmaya başlayan bu kavram, kadınların iş dünyasında yükselmesi önündeki görünmez ve yapay engelleri tanımlar. Kadınlar yükseldikçe bu engellerin arttığı, engellerin hiyerarşik olduğu ve aşılamaz olduğu düşünülmektedir³¹. Kısaca özetlersek kadının ev içi çalışması, piyasa mekanizması içinde görülmediği ve ücretlendirilmediği için sadece kadının ev dışı yaptığı işler, kadının çalışması olarak görülmektedir. Ataerkil toplum yapısı ve toplumsal cinsiyete dair kalıp yargılar, kadınları düşük gelirli, kadın işi olarak görülen işlere yönlendirmiş ve düşük ücretlere razı olmasını sağlamıştır³².

Bu girişten sonra şimdi de kadının, hukuk mesleğinde ve yargıda temsiline toplumsal cinsiyet penceresinden bakalım.

2012 yılı verilerine göre Türkiye genelinde toplam 12201 hâkim ve savcı bulunmakta ve toplam 7853 hâkimin oranları; % 65,5 (5147 kişi) erkek, %34,5 (2706 kişi) kadınlar şeklinde dağılım göstermekteydi. Yine aynı tarihli istatistiklere göre de Türkiye geneli toplam 4348 savcının oranları; % 92,8'si erkek ve sadece % 7,2 kadınlar olarak bir görünüm sergilemekteydi. 2016 yılına gelindiğinde Türkiye geneli toplam 10.240 hâkimin % 63,07'i erkek, % 36,93'ü kadındı. Aynı tarihte Türkiye geneli toplam 5.064 savcı, cinsiyete göre oranlandığında; 2012 yılı verileriyle hemen hemen paralel olarak % 92,81 erkek ve %7,19 kadın şeklindeydi.

2021 yılı verilerine gelindiğinde; Türkiye geneli toplam 15326 hâkim bulunduğu ve bunun % 53,74'si (8236 kişi) erkek, % 46,26'ı (7090 kişi) kadın şeklinde dağıldığı görülmektedir. Türkiye genelinde toplam 7494 savcının % 83,76'ı (6277 kişi) erkek, % 16,24'sı (1217 kişi) kadındır. Genel hâkim-savcı toplamı ise 22820 olup; % 63,60 erkek, % 36,40 kadındır. Yargıtay Hâkim ve Cumhuriyet Savcısı kadro durumuna bakıldığında; Yargıtay'da toplam 861 hâkimin % 67,25'i kadın, %32,75'i erkektir. Toplam 203 Yargıtay Savcısının ise % 84,73'i erkek, % 15,27'si kadınlardan oluşmaktadır. Danıştay hâkimlerinde kadın ve erkek oranları %50 ile dağılım göstermektedir. Anayasa Mahkemesi hâkim sınıfından toplam 12 raportörün % 25 kadın, % 75 erkektir. Bölge Adliye Mahkemeleri'nde hâkim oranı da % 63,75 erkek, buna karşılık % 36,25 kadın şeklindedir³³. Hâkimler ve Savcılar Kurulunda (HSK) kadın temsili ise % 6,79 ile sınırlı kalmaktadır.

³⁰ R. M. Kanter, *Men and Women of the Corporation* (Basic, 1977) 250-253'ten aktaran Waters (n 5) 421.

³¹ Karen S. Boyd, 'Glass Ceiling' in Thousand Oaks (Ed.) *Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society* (CA: SAGE, 2008) 549-52 <https://edge.sagepub.com/system/files/15_GlassCeiling.pdf 05/10/2020> Erişim Tarihi 01 Mart 2021

³² Selçuk, Erdem Tuzlukaya, (n 27) 13.

³³ <<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/a062014e-6b7b-4ff7-bc47-4ba6a4478b6b.pdf>> Erişim Tarihi 07 Şubat 2020

Türkiye Barolar Birliği'nin 31.12.2021 tarihli verilerine göre; Türkiye genelinde barolara kayıtlı avukat sayısı toplamı 160.651'dir. Aynı veriye göre bu sayının 85.262 kişisini erkek, 73.687'ünü kadınlar oluşturmaktadır³⁴.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; ilk derece ve hatta yüksek mahkemeler düzeyinde Türkiye'de son yıllarda yaşanan nicel iyileşme açıktır. Dolayısıyla 2010-2019 yılları arasında kadın hâkim ve savcı temsili açısından iyileşme gözlemlenmektedir. Artma oranı hâkim ve savcı alımının yoğun biçimde yapıldığı son iki yılda yaşanmıştır. Ancak 2019 yılında kadın hâkimler bakımından görülen iyileşme, savcılık bakımından sağlanamamıştır. Kadınlar, savcılık gibi cinsiyete dayalı sosyo-kültürel algının etkisiyle erkeklere daha uygun olduğu düşünülen yargısal görevlerde önemli ölçüde az temsil edilmektedir. Gözetim ve denetim yetkisine sahip olduğu için lider pozisyon sayılması gereken "başsavcı" konumunda kadınların oranı %2'dir³⁵. Aile hayatı ile en ciddi şekilde çelişen mesleklerin başında gelen savcılık mesleğindeki kadın sayısının, avukatlık ve hâkimliğe kıyasla oldukça az olması düşündürücüdür. Mesai saatlerinin belirsizliğine binaen kadının aile içi rollerine engel olduğu düşünülen savcılık gibi, ağır ceza hâkimliği de kadınların daha az temsil edildiği alanlardır. Ağır ceza mahkemelerinde görev yapan kadınların sayısının diğer hâkimlik görevlerine kıyasla daha az olması da, ceza vermenin genel olarak erkeksi özellikler gerektirdiğine ilişkin yerleşik bir kanı üzerinden okunabilmektedir. Ülkemizde savcılık mesleğine kadınların yönelmemelerinin sebebi olarak, onlara yüklenen cinsiyet rollerinin yanı sıra toplumsal olarak kadına hasredilmiş aile içi rollerin hukukçu kadınlar arasında da içselleştirilmiş olduğu şeklinde yorumlanmaktadır³⁶. Avrupa ülkelerinde ise bu tür bir oransızlığın olmaması, bunun ülkemize özgü bir problem olduğu kanısını güçlendirmektedir³⁷.

Yukarıda son yıllarda hâkim alımları ve kuraya katılan adayların sayıları bakımından kadınların temsilinde ciddi bir yükselişin olduğuna dikkat çekilmişti. Fakat Adalet Bakanlığının faaliyet raporlarında ve Hâkimler ve Savcılar Kurulunun dönemsel istatistiklerinde, cinsiyete göre ayrılmış bu gibi verilere yer verilmekle birlikte bunlar yeterli ayrıntı içermediği için mevcut durumdaki mahkemelerde, mahkeme başkanlıklarında ya da üst mahkemelerin dairelerindeki cinsiyet oranlarının

³⁴ 2019 Avukat Sayıları (31.12.2019)- Türkiye Barolar Birliği, < <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/2019-avukat-sayilari-31122019-81078> > Erişim Tarihi 17 Şubat 2020

³⁵ Bertil Emrah Oder, 'Yargıda Kadın Temsili ve Türkiye' (2019) TESEV Değerlendirme Raporları <https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/Bertil.Oder_yargida.kadin_temsili.ve_turkiye.pdf> Erişim Tarihi 9 Nisan 2020

³⁶ "2006 yılında hâkim ve savcı adaylarının görev dağılımını belirlemek için Adalet Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen kurada, toplam 572 stajyer içinden 102 kadın adaydan gönüllü olarak savcılığı seçen iki kadın aday dışında, kadın adayların tamamı kura çekilmeden hâkimliğe atanmak üzere ayrılmıştır. Kadın adayların kurasız hâkimliğe atanmasında "savcılarının gerektiğinde geceleri de görev yapması, soruşturma ve yer gösterme işlemlerinin zorluğunun" etkili olduğu belirtilmiştir. Bu durumun kadın adaylar tarafından memnuniyetle karşılandığı ancak hâkim olmak isterken savcı olarak atanan erkek stajyerler tarafından eleştirildiği, hatta uygulamanın bazı adaylar tarafından eşitlik ilkesine aykırı görüldüğü ileri sürülmüştür". Bkz. Seda Kalem Berk, 'Toplumsal Cinsiyet ve Profesyonelleşme: Hukuk Mesleğinde Kadın Örneği' (2013) 16 (1) Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 74, 90.

³⁷ Uygur, Özdemir (n 25) 57-93; Kalem Berk, ibid 75-103.

dağılımı gibi tüm resmin görebileceği sayısal bilgilere ulaşamamaktadır. Ayrıca sayısal gelişmeye rağmen üst derece mahkemelerinde kadın temsili açısından bazı sorunlar göze çarpmaktadır. Bilindiği üzere cam tavan olgusu, kadınların belli bir meslek alanında çalışma fırsatı elde ettikleri durumlarda dahi üst düzey ve yönetici pozisyonlarda erkeklere oranla çok daha az yer almalarıyla da görünür olmaktadır. Örneğin Yargıtay, kadın üye sayısı ile Yüksek Mahkemeler arasında gözle görülür bir fark yaratmakla beraber Cumhuriyet tarihi boyunca hiç kadın Yargıtay başkanı olmamıştır. Buna karşın ceza dairesi başkanı kadın üye bulunmaktadır. Danıştay'ın ise bugüne kadar üç kadın başkanı olmuştur³⁸. Anayasa Mahkemesinde bugüne değin görev yapan 113 anayasa yargıcından sadece 5 tanesinin kadın olması ve 2005-2007 yılları arasında Anayasa Mahkemesi başkanlığını yapan Tülay Tuğcu dışında tarihinde kadın başkanı olmaması da, kadınların yargının işleyişinde üst düzey pozisyonlardaki varlıklarının sınırlı kaldığını göstermektedir. Oysa liyakate dayalı hukuk devletinin, açık ya da örtülü biçimde dışlayıcı atama ve yükseltme politikaları ile sağlanabilmesi mümkün olmayacaktır³⁹.

Yine Türkiye'nin ve hatta artık dünyanın en büyük barosu olan haline gelen İstanbul Barosu'na, kurulduğu tarihten bu yana henüz 2022 yılına gelinceye değin hiç kadın başkan olmamıştır⁴⁰. Türkiye'de kadın avukatların iş ilanlarında bazen karşılaştıkları "bayan avukat aranıyor" ibaresi, kadın avukatların erkek meslektaşlarına kıyasla daha az ücret alacaklarına ya da kadın avukatların mesleki görevlerinin dışında da bazı ofis işlerini erkeklere göre daha sorunsuz şekilde yapacaklarına dair bir ön kabule işaret edebilmektedir.

Şüphesiz kadınların genel olarak hukuk mesleğinde ve özel olarak da yargının içerisinde daha fazla yer almaları ile hukuk ve hukuk uygulamaları alanındaki toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kendiliğinden ortadan kalkacağı sonucuna varamayız. Zira hâkimlik, savcılık ya da avukatlık yapan kadınlar da, yetiştikleri toplumun hâkim zihniyet kalıplarından, anlam şemalarından, kültüründen tamamen bağımsız olarak hareket edemeyebilmektedir. Böyle de olsa kadınların hukuk mesleği içerisinde giderek daha fazla ve üst kademelerde daha etkin şekilde yer almaları, kadının toplumsal rollerini ve var olan iktidar yapılarını sorgulamayı da içinde barındıracaktır.

³⁸ Seda Kalem Berk, 'Hukuk Mesleğinde Kadın' (2012) 2 Güncel Hukuk Dergisi 98 <<http://www.guncelhukuk.com.tr/calisma-yasami/hukuk-mesleğinde-kadin.html>> Erişim Tarihi 11 Mart 2020

³⁹ Kalem Berk, 'Toplumsal Cinsiyet ve Profesyonelleşme: Hukuk Mesleğinde Kadın Örneği' (n 36); Oder, (n 35).

⁴⁰ Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir kadının baro başkanı olması için kuruluşun itibaren elli yıla yakın bir süre geçmesi gerekmiş ve ilk kadın baro başkanı olan Av. Nermin Özkaya 1972-1979 yılları arasında Elazığ Barosu Başkanı olarak görev yapmıştır. Kalem Berk, 'Toplumsal Cinsiyet ve Profesyonelleşme: Hukuk Mesleğinde Kadın Örneği' (n 36) 75-103.

D. Toplumsal Cinsiyet Anlayışını Dönüştürmeye Odaklı Başlıca İnsan Hakları Belgeleri

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, “bir insan hakları sorunu ve aynı zamanda eşitlik, kalkınma ve barışın vazgeçilmez önkoşulu olarak kabul edilmektedir.” Toplumun kadınlık ve erkeklığe verdiği anlamların kadın ve erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkilere neden olduğu ve iktidar ve hak dağılımını etkilediği, bir insan hakları sorunsalı olarak uluslararası sözleşmelerde de karşılığını bulmaktadır. 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılan ve 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” ya da kısa adıyla *İstanbul Sözleşmesi*’nin⁴¹ en önemli özelliklerinin başında kadına yönelik şiddeti bir insan hakkı ihlali ve bir ayrımcılık türü kabul etmesi gelir. Bunun yanında, toplumsal cinsiyetin tanımını yapan ilk uluslararası anlaşma olarak, bir dönemeç noktasıdır diyebiliriz⁴². Bu Sözleşmenin 3. maddesinde toplumsal cinsiyet kavramı, “herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler” olarak tanımlanmaktadır.

Kadın sünneti, zorla evlendirme, taciz, kürtaja ve kısırlaştırmaya zorlama gibi olguların bir suç olarak düzenlenmesini ve cezalandırılmasını öngören İstanbul Sözleşmesi, taraf devletlere önemli görevler yüklemektedir. Bunlar:

1. Önleme: Kadınlara yönelik şiddetin kabullenilmesine neden olan tutumların, toplumsal cinsiyet rollerinin ve klişelerin değiştirilmesi; mağdurlar üzerinde çalışan profesyonel kadroların eğitilmesi; farklı şiddet türleri ve bunların travma yaratıcı özellikleri hakkında farkındalık yaratılması; eğitimin her kademesinde, eşitliği ele alan konuların ders müfredatına dahil edilmesi,

2. Koruma: Mağdurlara ve çocuklarına psikolojik ve hukuki danışmanlığın yanı sıra tıbbi yardım dâhil özelleşmiş destek hizmetlerinin düzenlenmesi; yeterli sayıda sığınma evi ve günün her saati kullanılabilecek ücretsiz telefon yardım hatları sağlanması.

3. Yargılama: Gelenek, töre, din, ya da “namus” gerekçelerinin, herhangi bir şiddet eyleminin bahanesi olarak kabul edilmemesi; soruşturma ve yargılama sürecinde mağdurların özel koruma tedbirlerinden yararlanmalarının sağlanması; kolluk kuvvetlerinin yardım isteyenlere anında yardıma gidebilmelerinin ve tehlikeli durumlara yetkinlikle müdahale etmelerinin sağlanması gerekir.

⁴¹ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm>> Erişim Tarihi 02 Mayıs 2020.

⁴² Kadriye Bakırcı, ‘İstanbul Sözleşmesi’ (2015) 4 Ankara Barosu Dergisi 133,204. <<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2015-4/7.pdf>> Erişim Tarihi 09 Nisan 2020

Taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirirken uyması gereken ilkeler Sözleşme içinde belirtilmiştir: Buna göre taraf devletler “toplumsal cinsiyete duyarlı”⁴³ davranacaklar, “kadınların güçlendirilmesi”⁴⁴ yönünde etkili politikalar geliştirecekler ve “kapsamlı, eşgüdümlü ve bütüncül politikalar” izleyeceklerdir. Ayrıca “yeterli mali ve beşeri kaynaklar tahsis etme”, “hükümet dışı kuruluşlarla, sivil toplumla ve erkeklerle işbirliği” yapma, “özel sektör ve medya ile işbirliği” geliştirme, “araştırma, veri toplama ve bulguları paylaşma”, “koordinasyon birimi kurma”, “azami dikkat ve özen gösterme” devletlerin izlemesi gereken diğer ilkelerdir⁴⁵.

Birleşmiş Milletler nezdinde 1979 yılında imzalanan ve Türkiye’de 1986’da yürürlüğe giren “Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi”nin (CEDAW/ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) en önemli özelliği ise, kadınlara yönelik cinsiyete dayalı ayrıma karşı, taraf devletlere önlem alma yükümlülüğü getirmesidir. İşbu Sözleşmeye göre “kadınlara karşı ayırım” deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın erkek eşitliğine dayalı olarak siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelmektedir.

Sözleşmenin 2. maddesi “Hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü” başlığını taşır. Bu hukuki tedbirlerden bazıları;

- Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve gerektiği takdirde yaptırımlar getiren gerekli mevzuatı çıkarmak ve diğer tedbirleri almak;
- Kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak ve yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla her hangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamak;
- Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasaları, hukuki düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almak;
- Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal cezai hükümleri yürürlükten kaldırmaktır⁴⁶.

⁴³ Sözleşmenin ilgili maddeleri 3/c, 6, 18/3 (1), 49/2, 60/1, 60/3 maddeleri, Bakırcı (n 42) 160.

⁴⁴ Sözleşmenin ilgili maddeleri 1/1, 6, 18/3 (3), 20/1, 62/4. Bakırcı (n 42) 161.

⁴⁵ Bkz. Bakırcı (n 42) 159-167.

⁴⁶ Veysel Dinler, ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Hukuk’ <<http://veyseldinler.com/wp-content/uploads/2018/09/Toplumsal-Cinsiyet-Eşitliği-ve-Hukuk-8.-hafta.pdf>> Erişim Tarihi 02 Mayıs 2020.

CEDAW'ın 5. maddesi ile taraf devletlere, “her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla, kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek ödevi” yüklenmektedir. Bu yüküm dâhilinde ise devletlerin başta medya olmak üzere bütün kurumlarında toplumsal cinsiyet farkındalığını yansıtmaları ve uygulayıcılara bu yönde eğitim vermeleri gerekmektedir.

CEDAW madde 10'da “Eğitim hakkı”nı düzenler ve bu maddede eğitim alanında “Erkeklerin ve kadınların kalıplaşmış rolleriyle ilgili kavramların eğitimin her düzeyinden ve biçiminden tasfiye edilmesi” .... “ve özellikle okul kitapları ve ders programların gözden geçiril(mesi)” gerektiği belirtilir⁴⁷. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliğine kaynak oluşturan sosyal ve kültürel davranışların ortadan kaldırılması ödevi yüklenen taraf devlet, bunun için başta medya olmak üzere bütün kurumlarda toplumsal cinsiyet farkındalığını yansıtmalı ve uygulayıcılara bu yönde eğitim vermelidir⁴⁸.

CEDAW Komitesinin 28 sayılı Tavsiye Kararında sözleşmede yer alan cinsiyete dayalı ayrımcılığın, biyolojik farklılıkla ilgili olduğu, ancak sözleşmenin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı da içerdiği vurgulanır.

CEDAW Komitesi 33 sayılı Tavsiye Kararında, adalet sisteminde kalıp yargılar ve cinsiyet yanlılığının, kadınların insan haklarından tam olarak faydalanmasını geniş ölçüde etkileyen sonuçlar doğurduğuna işaret edilmektedir.

“Kalıp yargılar; algıları çarpıtarak gerçekler yerine peşin hükümlü inanç ve söylencelere dayalı kararlar alınmasına neden olmaktadır. Hâkimler sıklıkla, kadınlar için hangi davranışın uygun olacağı hakkında katı standartlar benimsemekte ve bu kalıp yargılara uygun davranmayan kadınları cezalandırmaktadır. Bu kalıp yargılar, kadınların taraf veya tanık olarak sözlerinin, iddialarının ve şahitliklerinin güvenilirliğini de etkilemektedir. Kalıp yargılar; hâkimlerin kanunları yanlış yorumlamasına ve yanlış uygulamasına neden olabilmektedir. Bu ise, geniş ölçekli etkiler doğurmaktadır; sözgelimi ceza hukukunda faillerin kadın hakkı ihlalinden yasal olarak sorumlu tutulmayarak bir dokunulmazlık kültürünün desteklenmesi gibi. Hukukun bütün alanlarında kalıp yargılar, tarafsızlıktan ve adalet sisteminin dürüstlüğünden ödünler verilmekte; dönüşümlü olarak da, şikâyette bulunanın tekrar mağdur edilmesi dâhil olmak üzere, adli hatalara yol açabilmektedir.

Adalet sisteminde kalıp yargıları uygulayan, pekiştiren ve sürekli kılan yalnızca yargıçlar değildir. Savcılar, kolluk yetkilileri ve diğer aktörler de kalıp yargılarının, bilhassa toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarında olmak üzere soruşturma ve yargılama süreçlerini etkilemesine, mağdur ve kurbanın iddialarını zayıflatmasına ve aynı anda şüphelilerin ileri sürdüğü savunmayı güçlendirmesine sıklıkla izin vermektedirler. Dolayısıyla kalıp yargılar,

⁴⁷ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine Dair Sözleşme <<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>> Erişim Tarihi 5 Haziran 2020

⁴⁸ Uygur (n 4) 130.

*hem soruşturma hem de yargılama süreçlerine nüfuz ederek nihayetinde mahkeme kararını şekillendirmektedir*⁴⁹.”

Yine Komitenin 33 sayılı Tavsiye Kararında devletlere “adalet sisteminin bütün aktörleri ve hukuk öğrencileri için farkındalık ve kapasite artırıcı tedbirler dâhil olmak üzere tedbir alınması”nı tavsiye etmektedir.

Her iki Sözleşme (1 Temmuz 2021 itibariyle İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmemiz neticesinde bu sözleşme artık iç hukukumuzda yürürlükte değildir.), Anayasamız uyarınca Türk kanunları ile eşit değerdedir. 2004 yılında yapılan ekleme ile Anayasamızın 90. maddesinin 5. fıkra hükmüne göre “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır”. Dolayısıyla, milletlerarası antlaşmaların toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda Türkiye’ye uluslararası mükellefiyetler yaratmasının yanı sıra, Anayasamız da, Türk hâkimine, önüne gelen davalarda Türk Hukuku’nda toplumsal cinsiyet eşitliğinin görmezden gelinerek farklı şekilde düzenlenmiş olduğu durumlarda bu sözleşme hükümlerini uygulama yükümünü yüklemektedir.

E. Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk Eğitimi

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda hukukçuların sorumluluğu, alanları itibariyle büyük bir anlam ve önem taşımaktadır. Mesleklerini yerine getirmelerinin “sonuçlarının yaşamsal önemi, bireylerden ulusa değin her alanı katı bir biçimde ilgilendiren bir etki”ye sahiptir. “Konumu gereği, adaletin yaşama geçmesinde ve gerçekleşmesinde büyük payı olan hukukçunun” eğitimi, tüm ülkede adaletin gerçekleşmesinde birincil nitelikte bir önem arz eder⁵⁰. Yasalardaki eşitlik ilkesinin tüm toplumsal yaşantıya hâkim kılınması ve buna bağlı olarak gelenekselci toplumsal cinsiyet algısının yasalar yoluyla kırılması, hukuku uygulamak durumunda olan kişilerin sahip oldukları toplumsal cinsiyet algısına da bağlıdır.

Toplumsal cinsiyet algısının ise hukuk eğitimi aşaması ile yakından bir ilgisi bulunmaktadır. Hukuk eğitiminin hukukçulara eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet algısı kazandıracak düzeyde olması gereklidir. Literatürde de toplumsal cinsiyet algısı ve rollerine ilişkin eşitlikçi bakış açısının kazanılabilmesi için öncelikle toplumsal cinsiyete dair tutumun belirlenmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda ülkemizde farklı branşlarda okuyan öğrencilerle yapılan çalışmalar bulunmasına rağmen, hukuk fakülteleri öğrencileri ile yapılmış genel veya özel herhangi bir araştırma mevcut değildir. Bu sebeple bu konuda bilimsel bir araştırmaya ihtiyaç olduğu açıktır. Dolayısıyla bu bağlamda konuya bir katkısı olacağı düşünülerek bu

⁴⁹ CEDAW Komitesi 33 no.lu tavsiye kararı/26. ve 27. paragraflar.

⁵⁰ Yekta Güngör Özden, ‘Hukukçunun Sorumluluğu’ (2013) 1 Ankara Barosu Dergisi 371,380.

anket ve içerik analizi çalışması uygulanmıştır. Toplumsal cinsiyet algısına dair bir durum saptaması, toplumsal cinsiyet duyarlı eğitim modellerinin geliştirilmesi için de önemli bir basamak olabilecektir⁵¹.

Hukuk öğrencilerinin daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet rollerini benimsedikleri bir bakış açısına sahip olmaları, kadınların gerek meslek gerekse özel hayatlarında karşılaştıkları adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin azaltılması ve ortadan kaldırılmasında etkili olacaktır. Bunun için de geleneksel cinsiyet rol ve kalıplarının eşitlikçi bir yöne dönüşmesi sürecinde eğitimin katkısı yadsınamaz⁵². Bu salt bir öngörü veya varsayıma dayalı bir argüman olmaktan öte, üniversite eğitiminde müfredata dahil edildiği takdirde cinsiyet eşitliğini konu alan derslerin somut katkı ve yararlarını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda toplumsal cinsiyete yönelik verilen eğitimlerin bireylerin konu hakkında bilgi sahibi olmalarını sağladığı, farkındalıklarını arttırdığı ve toplumsal cinsiyet algılarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir⁵³.

Hukuk eğitiminde yer alan akademisyenler arasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanıp sağlanmadığı, eşitlikçi hukuk eğitiminin bir başka boyutunu oluşturur. Yabancı kaynaklarda hukuk akademisyenlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kaldıklarını gösteren çok sayıda araştırma yapılmıştır. Türkiye'deki akademisyenlerin durumu toplumsal cinsiyet eşitliği filtresinden incelendiğinde şu sonuçlara ulaşıyoruz: Devlet ve vakıf olmak üzere tüm hukuk fakültelerinde Aralık 2021 itibarıyla erkek profesör sayısı 360 iken kadın profesör sayısı 126'dır; erkek doçent sayısı 152, kadın doçent sayısı ise 87'dir. Erkek doktor öğretim üyesi 459'dir, kadın doktor öğretim üyesi 440'dir. Bu istatistikten başlangıç aşamasında kadın ve erkek akademisyenlerin sayılarının birbirine çok yakın olduğunu ama

⁵¹ Uygur (n 4) 121-132.

⁵² Özdemir, Batga, Uçar (n 7) 212-228.

⁵³ Araştırmanın evrenini Ankara'da bulunan bir devlet üniversitesinin ebelik bölümünde 2017-2018 eğitim öğretim döneminde üçüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmuştur. Üçüncü sınıfların seçilme nedeni ilgili sınıfta "Toplumsal Cinsiyet" dersinin seçmeli ders olarak 14 hafta boyunca haftada 2 saat teorik olarak veriliyor olmasıdır. Bu dersin kapsamında; toplumsal cinsiyetin tanımı, toplumsal cinsiyetle ilgili temel kavramlar ve kuramlar, toplumsal cinsiyet kalıp yarıları ve cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet ve kültür, medya ve toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyetin kadına, erkeğe, aileye ve topluma yansımaları, toplumsal cinsiyetin sağlık/ üreme sağlığına etkileri, toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlara çözüm önerileri teorik olarak işlenmekte ayrıca konuya ilişkin filmler izletilmekte ve öğrencilere konular ile ilişkili kitaplar önerilmektedir. 2017-2018 eğitim ve öğretim yılı güz döneminde üçüncü sınıfa kayıtlı 89 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 39'u yani %42.7'si toplumsal cinsiyet dersi almış, 50'si dersi almamıştır. Söz konusu bu araştırmada da Altınova/Duyan'ın Toplumsal Cinsiyet Algı Ölçeği kullanılmış ve toplumsal cinsiyet dersini alanlar ile almayan öğrencilerin toplumsal cinsiyet algı puanlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet dersi alan öğrencilerin toplumsal cinsiyet algı ölçeği puan ortalaması 114,63+12,39, ders almayan öğrencilerin 107,60+13,60'dır. Puanlar arasında dersi alan öğrenciler lehine görülen fark istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,014). Bir diğer deyişle toplumsal cinsiyet dersinin konulması, öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği algılarının yükselmesine olumlu katkıda bulunduğu kanıtlanmıştır.

Esen'in yaptığı bir başka çalışma sonucunda, toplumsal cinsiyet konusundaki sistematik olarak verilen eğitimin ardından öğretmen adaylarının geleneksel değer yarılarını sorgulamaya başladıkları, kendi yaşamlarından başlayan bir değişim/dönüşüm motivasyonu kazandıkları ortaya konmuştur. Bkz. İlknur Münevver Gönenç, Şenay Topuz, Neslihan Yılmaz Sezer, Serkan Yılmaz, Nuriye Büyükkayacı Duman, 'Toplumsal Cinsiyet Dersinin Toplumsal Cinsiyet Algısına Etkisi' (2018) 7 (1) Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi 22, 29; Yasemin Esen, 'Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığını Geliştirme Amaçlı Bir Çalışma' (2013) 38 (169) Eğitim ve Bilim 280,295.

akademinin üst basamaklarına çıkdıkça kadın akademisyenlerin sayısının azaldığı gözlemlenmektedir⁵⁴.

2019- 2020 Yükseköğretim İstatistiklerine göre sadece yükseköğretimde öğrenci sayısı toplam 7.940.133'dir. Bu öğrencilerin 4.108.571'si erkek, 3.831.562'si ise kadındır⁵⁵. Yine YÖK istatistiklerine göre faal 80 tane hukuk fakültesi bulunmaktadır. Bu fakültelere bu yıl yeni kayıt yaptıranların 7.898 erkek, 8.926 tanesi ise kadın olmak üzere toplam 16.824 kişidir. Halen hukuk fakültelerinde okuyan toplam öğrenci sayısı 82.203'tür. Bunlardan 40.966'sı erkek, 41.237'si ise kadındır⁵⁶. Bu sayılar göstermektedir ki hukuk eğitimi alan kadın öğrenci sayısı erkeklerden daha fazladır.

2019-2020 Öğretim Yılı Yüksek Öğretim İstatistiklerine Göre İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrenci Sayısı: ⁵⁷			Aynı Dönem İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İkinci Öğretim Öğrenci Sayıları: ⁵⁸		
	Kayıtlı Öğrenci Sayısı	% Oran		Kayıtlı Öğrenci Sayısı	% Oran
Toplam	4496	% 100	Toplam	2173	% 100
Kadın	1746	% 38,8	Kadın	899	% 41,4
Erkek	2750	% 61,2	Erkek	1274	% 58,6

Sonuç olarak hukukta farklı sesi duymak için hem normlarda, hem de hukuk uygulayıcıların bakış açısında toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bakış açısının yansıtılması zorunludur⁵⁹.

II. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Analizinde Amaç ve Yöntem

A. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarını ölçmektir. Bu amaca yönelik olarak, bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını belirlemek ve değerlendirmek üzere tasarlanmış bulunan *Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği* (bundan sonra TCAÖ olarak kısaltılacaktır) kullanılmıştır. Altınova ve Duyan tarafından (2013) geliştirilmiş, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış olan TCAÖ'nin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,872'dir. 25 maddeden oluşan, tek boyutlu ve beşli Likert tipindeki TCAÖ'de: "Evlilik,

⁵⁴ <<https://istatistik.yok.gov.tr>> Erişim Tarihi 18.11.2021; Bkz. Ann C. McGinley, 'Reproducing Gender on Law School Faculties' (2009) 172 Scholarly Works <<https://scholars.law.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1163&context=facpub>> (99-155) Erişim Tarihi 10 Nisan 2020

⁵⁵ <<https://istatistik.yok.gov.tr/>> Erişim Tarihi 12 Mart 2021

⁵⁶ <<https://istatistik.yok.gov.tr/>> Erişim Tarihi 12 Mart 2021

⁵⁷ <<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=105610501>> Erişim Tarihi 12 Kasım 2020

⁵⁸ <<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=105630092>> Erişim Tarihi 12 Kasım 2020

⁵⁹ Uygur (n 4) 121-132.

kadının çalışmasına engel olmaz.”, “Çalışan kadın da çocuklarına yeterince zaman ayırabilir.” gibi olumlu maddelerin (10 madde) yanı sıra “Kocasız kadın çalışmamalıdır.”, “Kocasız kadın sahipsiz eve benzer.” gibi tersten puanlanan olumsuz maddeler de (15 madde) yer almaktadır. Ölçeğe göre her bir anket 25 ile 125 aralığında bir puana ulaşabilmektedir. Alınan yüksek puanlar “olumlu” toplumsal cinsiyet algısını, düşük puanlar ise “olumsuz” toplumsal cinsiyet algısını ifade etmektedir⁶⁰.

Bunun yanı sıra sekiz (8) adet açık uçlu nitel soru ise tarafımızdan hazırlanmış ve 25 soruluk anketle birlikte öğrencilere yöneltilmiştir.

İlk aşamada araştırmanın örneklem büyüklüğü hesaplanmıştır. Araştırma evrenini ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin yaklaşık 7100 olan tüm öğrencileri oluşturmaktadır. Buna göre; örneklem büyüklüğü hesaplama programından yararlanılarak, %95 güven düzeyinde ve 5 güven aralığında uygun örneklem büyüklüğü 364 olarak bulunmuştur. 83090 sayılı ve 2019/179 dosya numaralı “İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Ölçülmesi, Araştırılması ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi” başlıklı başvurumuz, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı'nın, 02.12.2019 tarihli 11 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun görülmüştür. Bu kararın ardından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı'ndan alınan izin ile 21 Şubat- 31 Mart 2020 tarihleri arasında öğrencilerin gönüllü katılımına dayalı veri toplanmaya başlanmıştır. Ancak yeni Covid 19 pandemisi nedeniyle yüz yüze eğitime ara verilmesi üzerine anket çalışması online yapılmak suretiyle tamamlanabilmiştir. Böylece anket çalışmasında toplamda 524 öğrencinin gönüllü katılımlarıyla anket (nicel ve nitel olmak üzere) yapılmıştır. Nicel ankete katılan **524 öğrenci verilerinden, güvenilir bulunmayan/ sorumlu/ hatalı olduğu düşünülen 34 anket değerlendirmeye alınmamış ve nicel anketin istatistik analizleri 490 cevap esas alınarak gerçekleştirilmiştir.**

Nicel anketle birlikte **hukuk öğrencilerine özgülenmiş açık uçlu sorulardan oluşan nitel anket yapılmış ve bunlardan ise toplam ankete katılanların 502'si değerlendirmeye tabi tutulmuştur.** Tutarsızlık, güvenilmezlik, çelişki gibi sorunları olduğu saptanan 22 anket, anket analizinde değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Açık uçlu sorular ile araştırmaya katılan hukuk öğrencilerinin “görüşlerini belirlemek, durumu değerlendirmek ve (y.n. başka hukuk fakülteleri öğrencileriyle) karşılaştırmalar yapmak” mümkün olabilecektir. Bu çalışma öğrencilerin “analiz ve sentez düzeyinde görüşlerine” ulaşmak için kullanılmaktadır⁶¹. Soruların açık uçlu

⁶⁰ Altınova, Duyan (n 8) 9-22.

⁶¹ Jale Balaban Salt, ‘Verilerin Toplanması’ iç. Ali Şimşek (Ed.) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Anadolu Üniversitesi Yayını 2018) 136.

olması yani kendi ifadeleriyle kendi görüşlerini yazmaları; tek bir doğruya ulaşmak değil, görüşlere, algılara ulaşmak çabası; araştırmanın doğal ortama bağlı şekilde düzenlenmesi (soruların hukuk öğrencilerine yönelik olması ve hukuk eğitim ortamı nedeniyle doğal ortam diyebileceğimiz bağlamsal şekilde ele alma) ve neden sonuç ilişkisinin koşullarla birlikte analizinin mümkün olması; tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmesi; nitel araştırmacının amacının az bilinen bir sorun olarak hukuk öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısının incelenmesi ve anlaşılmasına yönelik olması; öğrencilerin söylediklerinin anlamına yoğunlaşılması gibi nedenlerle yapılandırılmamış (açık uçlu sorulu) anket çalışması nitel araştırma yöntemlerinin birçok özelliğini barındırmaktadır⁶².

Açık uçlu soruların olduğu nitel anket bölümünde yukarıda belirttiğimiz gibi tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerden gelen cevaplar incelenerek her bir soru için ayrı ayrı kategoriler oluşturulmuş ve sonrasında ise cevaplar bu kategorilere yerleştirilerek, yorum ve analiz için gerekli altyapıyı sağlanmıştır.

B. İstatiksel Metot

Çalışmanın istatistiksel incelemeleri 490 kişinin anket verileri ile tamamlanmıştır. Veri analizi, IBM SPSS Statistic 26 paket programında gerçekleştirilmiştir. Anket güvenilirliği Cronbach Alpha analizine göre değerlendirilmiş, verileri özetlemek için tanımlayıcı istatistikler (frekanslar, oranlar ve ortalamalar) kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine göre toplumsal cinsiyet ile ilgili bilgi ve tutum farklılıkları ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Tüm analizlerde değerlendirmeler “En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi” bulguları referans alınarak gerçekleştirilmiştir. Anlamli fark görülen çoklu karşılaştırmalarda post hoc test olarak, SPSS programındaki Bonferroni düzeltmeli z oran testi yapılmış ve tespit edilen ilişkilerde etki büyüklüğü Cramer’s V katsayısı ile yorumlanmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

C. Araştırmanın Kısıtları

Bilimsel bir araştırma için hedef ve ulaşılabilir evren ayrımı yapılır. Bu bağlamda hedef evren, ideal ama ulaşılması hemen hemen olanaksız olan evrendir. Hukuk fakültesinde fiilen kayıtlı 7100 öğrenci sayısı hedef evren olup; ulaşılabilir evren olarak derste amfilerde o an için mevcut ve ulaşılabilirliği mümkün 2500 öğrenci tasarlanmıştır. Örneklem büyüklüğü ise makalenin giriş bölümünde de açıklanan yöntem ve hesaplama ile % 95 ve 5 güvenlik aralığı ile 364 bulunmuş, anket 524 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Ancak pandemi sürecinin de etkisiyle,

⁶² Ali Şimşek, ‘Araştırma Modelleri’ iç. Ali Şimşek (Ed.) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Anadolu Üniversitesi Yayını, 2018), 88-91.

katılımcı sayısının daha fazlaya ulaşmaması, çalışmanın hipotezlerindeki genellemeler açısından bir kısıt olarak değerlendirilebilir. Ancak bu kısıtın, başta t testi ve güvenilirlik testleri ile iç tutarlılık denetlenerek aşıldığı düşünülmektedir.

Hukukçu olacıklara hukuk eğitimlerinde ve ileride mesleki uygulamalarında açığa çıkabilecek yeni ölçek sorularıyla yapılacak yeni çalışmalar da faydalı olabilecektir. Gerçekleştirilecek toplumsal cinsiyet eğitimi, farkındalığı gibi etkinliklerden önce ve sonra yapılacak uygulamalar ile grupların toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde oluşabilecek farklar araştırılabilir.

Bir diğer kısıt olarak nitel ve nicel yöntemin bir arada kullanılmasından da bahsedilebilir. Metot olarak nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bütünleştirilemeyeceği ve birlikte kullanılmayacağına dair görüşler bulunmaktadır. Bununla birlikte; bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre; nicel ve nitel yöntem birbirleriyle birçok noktada çelişse de, sosyolojide birlikte kullanılmaları oldukça yaygındır. Çok sayıda araştırmacı, nicel veya nitel yöntemlerden birini öncelikli olarak benimsemekte, ancak bulgularını desteklemek için diğer yöntemin veri toplama tekniklerini de kullanmaktadır. Her iki yöntemden de faydalanma, yöntemsel çoğulculuk, nirengi ya da üçgenleme olarak adlandırılmaktadır. Böylece nicel veriler, nitel çalışmalarla elde edilmiş verilerin, nitel veriler de nicel çalışmalarla elde edilmiş verilerin doğruluğunun kontrol edilmesi amacıyla kullanılabilirler. Çalışılan sosyal grup hakkında daha bütüncül bir görüşe sahip olabilmek üzere; araştırma konusunun genel özellikleri için nicel, özgül özellikleri için nitel yöntem bir arada kullanılabilir⁶³.

III. Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısını Ölçme İçin Yapılan Nicel Anket Analizi

A. Nicel Anket Çalışmasının Hipotezleri

Hipotezler

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları olumlu düzeydedir. (H1)

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları;

- *cinsiyetlerine (H2),*
- *fakültede devam ettikleri sınıflarına (H3),*
- *ailelerinin ortalama gelir düzeylerine (H4),*

⁶³ Sosyolojide-Nicel-ve-Nitel-Arastırma-Yöntemleri.pdf <http://www.bingol.edu.tr/media/204988/sayt-bolum8-Sosyolojide-Nicel-ve-Nitel-Arastırma-Yöntemleri.pdf> Mayıs 2021

- *anne-babanın eğitim durumlarına (H5),*
- *annenin ev dışında çalışıyor olup/olmamasına(H6),*
- *daha önce toplumsal cinsiyet ile ilgili bir ders alıp-almadıklarına (H7) göre, istatistiksel olarak anlamlı ölçüde farklılaşmaktadır.*

ANALİZLER

Tablo 1. Demografik İstatistikler Tablosu

N=490		n	%
Cinsiyet	Kadın	309	63,1
	Erkek	181	36,9
Sınıf Seviyesi	I.Sınıf	200	40,8
	II.Sınıf	113	23,1
	III.Sınıf	105	21,4
	IV.Sınıf	72	14,7
Aylık Gelir Düzeyi (TL)	2000 – 4000	138	28,2
	4001- 6000	142	29,0
	6001 ve üzeri	191	39,0
	Diğer	14	2,9
Annenin Eğitim Seviyesi	Okur-Yazar	16	3,3
	İlkokul	148	30,8
	Ortaokul	57	11,9
	Lise	113	23,5
	Yüksekokul/Önlisans/Lisans	126	26,2
	Yüksek Lisans/Doktora	21	4,4
Babanın Eğitim Seviyesi	Okur-Yazar	6	1,2
	İlkokul	82	16,9
	Ortaokul	58	12,0
	Lise	127	26,2
	Yüksekokul/Önlisans/Lisans	172	35,5
	Yüksek Lisans/Doktora	39	8,1
Annenin Çalışma Durumu	Çalışmıyor	263	56,7
	Emekli/Çalışıyor	201	43,3

Öğrencilerin geldikleri şehirler	İstanbul	172	35,3
	İzmir	20	4,1
	Bursa	19	3,9
	Antalya	18	3,7
	Ankara	14	2,9
	Konya	12	2,5
	Adana	11	2,3
	Erzurum	11	2,3

		n	%
Şehir	Balıkesir	10	2,1
	Kocaeli	10	2,1
	Mersin	8	1,6
	Ordu	8	1,6
	Rize	8	1,6
	Samsun	8	1,6
	Tekirdağ	8	1,6
	Aydın	7	1,4
	Kayseri	7	1,4
	Sakarya	7	1,4
	Adıyaman	6	1,2
	Kırklareli	6	1,2
	Kahramanmaraş	6	1,2
	Denizli	5	1,0
	Gaziantep	5	1,0
	Manisa	5	1,0
	Trabzon	5	1,0
	Burdur	4	,8
	Diyarbakır	4	,8
	Isparta	4	,8
	Muğla	4	,8
	Tokat	4	,8
	Düzce	4	,8
	Afyonkarahisar	3	,6
	Amasya	3	,6
	Edirne	3	,6
	Elazığ	3	,6
	Erzincan	3	,6
	Hatay	3	,6
	Kütahya	3	,6
Malatya	3	,6	
Zonguldak	3	,6	

		n	%
Şehir	Osmaniye	3	,6
	Çanakkale	2	,4
	Giresun	2	,4
	Gümüşhane	2	,4
	Kırşehir	2	,4
	Mardin	2	,4
	Nevşehir	2	,4
	Niğde	2	,4
	Siirt	2	,4
	Sivas	2	,4
	Şanlıurfa	2	,4
	Uşak	2	,4
	Şırnak	2	,4
	Karabük	2	,4
	Bolu	1	,2
	Çorum	1	,2
	Eskişehir	1	,2
	Kastamonu	1	,2
	Tunceli	1	,2
	Van	1	,2
	Aksaray	1	,2
	Karaman	1	,2
	Batman	1	,2
Yalova	1	,2	
Bakü	1	,2	

Katılımcı 490 öğrencinin cinsiyet dağılımına bakıldığında; % 63.1'i (309 kişi) kadın, %36.9'u (181 kişi) erkek öğrencidir.

Katılımcı öğrencilerin % 40.8'i (200 öğrenci) I. sınıf, % 23.1'i (113 kişi) II. sınıf, % 21.4'ü (105) III. sınıf ve %14.7'si (72 kişi) ise IV. sınıf öğrencisidir. Böylece en fazla katılımın % 40.8 ile I. sınıf öğrencilerinden; en düşük katılımın ise %14.7 ile IV. sınıf öğrencilerinden geldiği görülmektedir.

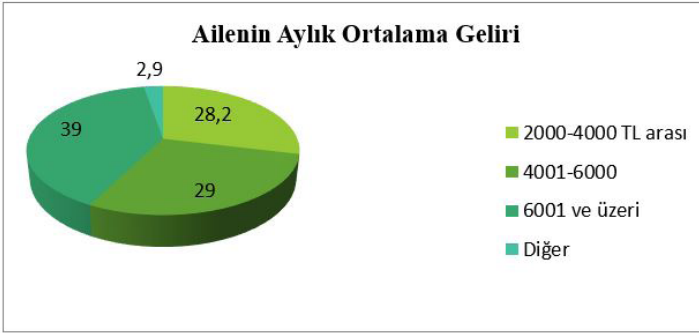
Ailenin aylık ortalama geliri: (Anket sorularının hazırlandığı 2019 yılında asgari ücret brüt 2558 TL idi.)

2000-4000 TL arası %28.2, (138 katılımcı)

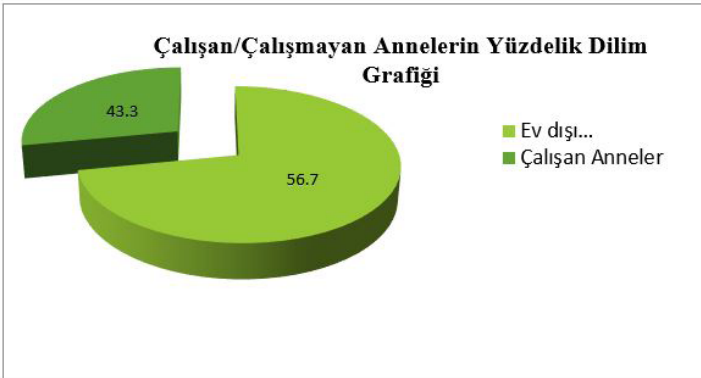
4001-6000 TL arası %29, (142 katılımcı)

6000 TL üzeri %39, (191 katılımcı)

Diğer bu aylık gelir dilimlerinin dışında kalan diğer olasılıkları işaretleyenlerin oranı ise %2.9'dur (14 kişi).

Ebeveynlerden çalışan annelerin genel oranı; % 43.3 (201 anne) olup, emekliliği hak eden anneler de çalışan grup içerisinde kabul edilmiştir. Ev harici çalışmayan annelerin oranı ise % 56.7 (263 anne) ile oldukça yüksektir.

Tablo 2. Ölçek Maddelerine Verilen Cevaplara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Madde	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ortalama Puan
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Evlilik, kadının çalışmasına engel olmaz.	17	3,47	25	5,10	6	1,22	69	14,08	373	76,12	4,54
Kadın sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır	410	83,67	29	5,92	9	1,84	19	3,88	23	4,69	4,60
Çalışan kadın da çocuklarına yeterince zaman ayırabilir.	19	3,88	53	10,82	44	8,98	138	28,16	236	48,16	4,06
Kadınlar anne olduktan sonra çalışmamalıdır.	354	72,24	54	11,02	20	4,08	42	8,57	20	4,08	4,39
Kadın siyasetçiler de başarılı olabilir.	21	4,29	4	0,82	13	2,65	26	5,31	426	86,94	4,70
Kadınlar evlendikten sonra çalışmamalıdır.	430	87,76	20	4,08	10	2,04	9	1,84	21	4,29	4,69
Çalışma hayatı kadının ev işlerini aksatmasına neden olmaz.	30	6,12	65	13,27	60	12,24	136	27,76	199	40,61	3,83
Çalışan bir kadın hayattan daha çok zevk alır.	20	4,08	24	4,90	69	14,08	117	23,88	260	53,06	4,17
Kadınlar erkekler tarafından her zaman korunmalıdır.	238	48,57	116	23,67	35	7,14	59	12,04	42	8,57	3,92
Kocası izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır.	401	81,84	37	7,55	12	2,45	17	3,47	23	4,69	4,58
Kadınlar yönetici olabilir.	14	2,86	6	1,22	9	1,84	24	4,90	437	89,18	4,76
Çalışan bir kadın kazandığı geliri eşine vermeli.	372	75,92	69	14,08	21	4,29	20	4,08	8	1,63	4,59
Çalışan bir kadın çocuklarına daha iyi anne olur.	43	8,78	54	11,02	123	25,10	125	25,51	145	29,59	3,56
Erkekler de çamaşır bulaşık gibi ev işlerini yapmalıdır.	15	3,06	8	1,63	9	1,84	39	7,96	419	85,51	4,71
Kocasız kadın sahipsiz eve benzer.	440	89,80	17	3,47	7	1,43	16	3,27	10	2,04	4,76
Bir ailenin gelirini erkekler sağlamalıdır.	353	72,04	52	10,61	16	3,27	39	7,96	30	6,12	4,34
Kadınlar kendi başına ticarethane gibi yerler açmamalıdır.	431	87,96	25	5,10	10	2,04	7	1,43	17	3,47	4,73
Kadınların birinci görevi ev işlerini üstlenektir.	415	84,69	23	4,69	12	2,45	25	5,10	15	3,06	4,63
Bir kadın kocasından fazla para kazanmamalıdır.	426	86,94	22	4,49	9	1,84	17	3,47	16	3,27	4,68
Erkek her zaman evin reisi olmalıdır.	376	76,73	35	7,14	22	4,49	27	5,51	30	6,12	4,43
Toplumun liderliği genellikle erkeklerin elinde olmalıdır.	386	78,78	43	8,78	15	3,06	24	4,90	22	4,49	4,52

Tablo 2. Devamı

Madde	Kesinlikle Katılmıyor		Katılmıyor		Kararsız		Katılıyor		Kesinlikle Katılıyor		Ortalama Puan
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Kız çocuklarına da erkek çocuklar kadar özgürlük verilmelidir.	15	3,06	12	2,45	10	2,04	34	6,94	419	85,51	4,69
Bir kadın kendi haklarına sahip olabilmesi için gerekirse kocasına karşı çıkabilmelidir.	24	4,90	8	1,63	16	3,27	51	10,41	391	79,80	4,59
Kadın kocasından yaş olarak daha küçük olmalıdır.	277	56,53	79	16,12	57	11,63	57	11,63	20	4,08	4,09
Ailedeki önemli kararları erkekler vermeli.	416	84,90	28	5,71	11	2,24	21	4,29	14	2,86	4,66

B. Nicel Anketlerin Toplam Puanı Ve Sonuç

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısını ölçmek üzere Altınova/Duyan'ın "Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği"ni kullandığımızı daha önce de belirtmiştik. Söz konusu bu ölçekten 25 ile 125 aralığında puan alınabilmekte ve alınan yüksek puanlar "olumlu" toplumsal cinsiyet algısını, düşük puanlar ise "olumsuz" toplumsal cinsiyet algısını ifade etmekteydi. Ölçekte 2., 4., 6., 9., 10., 12., 15., 16., 17.,18., 19., 20., 21., 24. ve 25. maddeler tersine çevrilerek toplam puan bulunmaktadır. Puanlamada daha detaylı bir değerlendirme yapabilmek için Tekin'in (2017) puan aralıkları kullanılmaktadır. Buna göre bu ölçme sonucu alınabilecek puanların nasıl değerlendirilebileceğine ilişkin tablo şu şekildedir⁶⁴;

Puan Aralıkları ve Anlamları	Puan	Anlamı
(1.00 - 1,80) x 25	25-45	Çok olumsuz toplumsal cinsiyet algısı
(1.81 - 2,60) x 25	46-65	Olumsuz toplumsal cinsiyet algısı
(2.61 - 3,40) x 25	65-85	Orta derecede olumlu toplumsal cinsiyet algısı
(3.41 - 4,20) x 25	85-105	Olumlu toplumsal cinsiyet algısı
(4.21 - 5,00) x 25	105-125	Çok olumlu toplumsal cinsiyet algısı

H1 Hipotezine İlişkin Test Sonuçları		
N	Toplam Puan	Standart Sapma
Toplumsal Cinsiyet Algısı	111.23	+/- 16,48

*Beşli Likert ile cevaplanacak 25 sorudan meydana gelen anketimize, katılımcıların verdiği cevapların nicel değerlendirmesi ve hesaplanması sonucu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algı skoru, "111.23" bulunmuştur. Yukarıda gösterilen tablodan da anlaşılacağı üzere; **İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE ÇOK OLUMLU TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI** sonucu çıkmaktadır.*

C. Güvenilirliğe İlişkin Bulgular

Tablo 3. Ölçeğin Güvenilirlik Analizine İlişkin Alfa Katsayısı

Ölçek Kullanılan Ölçekler	Madde Sayısı	CA Katsayısı
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği	25	0,937

⁶⁴ Beşli Likert sisteminde puanlar arasında 4 Aralık olduğu için her bir puan arasında eşit boşluk bırakarak deha detaylı bir değerlendirme yapabilmek için 4/5: 0,8 Aralık katsayısı kullanılmıştır. Tablo için bkz. Ömer Akgün Tekin, "Turizm Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Algısı: Beş Yıldızlı Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", (2017) 4 (12) *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 675; Ramazan Alabaş, Halil İbrahim Akyüz, Selman Tunay Kamer, "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Belirlenmesi," 2019) 16 (44) *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 433-434.

Cronbach Alpha değeri 0,90'ın üzerinden olan ölçek verileri güvenilirliği "mükemmel" olarak kabul edilir. 25 maddelik ölçeğe ait verilerin CA katsayısı yaklaşık 0,94 olarak bulunmuştur dolayısıyla güvenilir ve istatistiki analize uygun olduğu söylenebilir.

Demografik Faktörlerin Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi

Bu bölümde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının; cinsiyet, sınıf seviyesi, ailenin ortalama gelir düzeyi, anne-babanın eğitim durumu, annenin ev dışında çalışıyor olup/olmaması ve toplumsal cinsiyet üzerine eğitim alma faktörlerine göre değişim gösterdiği araştırılacaktır.

Cinsiyetin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

H₂: Cinsiyet faktörü ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Toplumsal Cinsiyet Algısı	Cinsiyet		En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi			Cramer's V
	Erkek	Kadın	Test Değeri	sd	p	Etki Büyüklüğü
	n (%)	n (%)				
Çok Olumsuz	2 (1,1) _a	1 (0,3) _a	48,923	4	,000	0,319
Olumsuz	12 (6,6) _a	2 (0,6) _b				
Orta Derecede Olumlu	19 (10,5) _a	7 (2,3) _b				
Olumlu	32 (17,7) _a	23 (7,4) _b				
Çok Olumlu	116 (64,1) _a	276 (89,3) _b				

Farklı harflendirmelerin bulunduğu satırlarda cinsiyetler arası oran farkı 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4'te sonuçları paylaşılan ki-kare testine göre ($\chi^2 = 48,923$, $p=0,000$) H₂ hipotezi kabul edilmektedir. Öğrencilerin cinsiyeti ile toplumsal cinsiyet algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Bonferroni düzeltmeli z testi ile sütun karşılaştırma tekniği kullanılarak ikili karşılaştırmalar yapıldığında, erkek ve kadın öğrencilerin sadece çok olumsuz algı seviyesinde farklılaşmadığı görülmektedir. Olumsuz algıya sahip erkek öğrencilerin oranı (%6,6) kadın öğrencilerin oranından (%0,6) çok daha yüksektir. Orta derecede olumlu algıya sahip erkek öğrencilerin oranı (%10,5) kadın öğrencilerin oranından (%2,3) daha yüksektir. Olumlu algıya sahip erkek öğrencilerin oranı (%17,7) kadın öğrencilerin oranından (%7,4) daha yüksektir. Son olarak, çok olumlu algıya sahip erkek öğrencilerin oranı ise (%64,1) kadın öğrencilerin oranından (%89,3)

daha düşüktür. Buna göre; olumsuz, orta derecede olumlu ve olumlu toplumsal cinsiyet algısı seviyelerinde erkek cinsi oransal üstünlük sağlarken, çok olumlu algı seviyesinde ise kadın öğrenciler erkeklere göre daha yüksek orana sahiptirler.

İki değişken arasında ilişkinin etki düzeyi 0,319 bulunmuştur. Buna göre iki değişken arasındaki ilişkinin çok güçlü olduğu söylenebilir.⁶⁵ Diğer bir ifadeyle hukuk öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır.

Sınıf Seviyesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

H₃: Sınıf seviyesi ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 5. Katılımcılara Ait Algı Seviyelerinin Sınıf Seviyesine Göre Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Algısı	Sınıf Seviyesi				En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi		
	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	Test Değeri	sd	p
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)			
Çok Olumsuz	3 (1,5)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	13,422	12	,339
Olumsuz	7 (3,5)	3 (2,65)	1 (0,95)	3 (4,17)			
Orta Derecede Olumlu	11 (5,5)	4 (3,54)	5 (4,76)	6 (8,33)			
Olumlu	27 (13,5)	10 (8,85)	9 (8,57)	9 (12,5)			
Çok Olumlu	152 (76)	96 (84,96)	90 (85,71)	54 (75)			

Tablo 5'te sonuçları paylaşılan ki-kare testine göre ($\chi^2 = 13,422$, $p=0,339$) H₂ hipotezi reddedilir. **Öğrencilerin buldukları sınıf seviyesi ile toplumsal cinsiyet algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemektedir.** Bu iki değişken birbirinden bağımsızdır.

Gelir Seviyesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

H₄: Gelir seviyesi ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 6. Katılımcılara Ait Algı Seviyelerinin Aile Gelir Seviyesine Göre Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Algısı	Ailenin Aylık Gelir Seviyesi (TL)			En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi		
	I.Gelir Dilimi	II.Gelir Dilimi	III.Gelir Dilimi	Test Değeri	sd	p
	n (%)	n (%)	n (%)			
Çok Olumsuz	1 (0,72)	2 (1,41)	0 (0,00)	8,744	8	,364
Olumsuz	3 (2,17)	3 (2,11)	6 (3,14)			
Orta Derecede Olumlu	9 (6,52)	3 (2,11)	12 (6,28)			
Olumlu	15 (10,87)	15 (10,56)	24 (12,57)			
Çok Olumlu	110 (79,71)	119 (83,8)	149 (78,01)			

⁶⁵ Haldun Akoğlu, 'User's Guide to Correlation Cüefficients' (2018) 18 (3) Turkish Journal of Emergency, 91,93 < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2452247318302164?via%3Dihub> > Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020

Tablo 6’da sonuçları paylaşılan ki-kare testine göre ($\chi^2 = 8,744$, $p=0,364$) H_4 hipotezi reddedilir. Öğrencilerin sahip oldukları gelir seviyesi ile toplumsal cinsiyet algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Bu iki değişken birbirinden bağımsızdır.

Ebeveynlerin Eğitim Seviyesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi:

Annenin Eğitim Seviyesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

H_5 : Annenin eğitim seviyesi ile öğrencinin toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 7. Katılımcılara Ait Algı Seviyelerinin Annelerinin Eğitim Seviyesine Göre Karşılaştırılması

Annenin Eğitim Seviyesi	Toplumsal Cinsiyet Algısı					En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi		
	Çok Olumsuz	Olumsuz	Orta Derecede Olumlu	Olumlu	Çok Olumlu	Test Değeri	sd	p
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)			
Okuryazar	0 (0)	0 (0)	1 (6,25)	3 (18,75)	12 (75)	20,453	20	,430
İlkokul	2 (1,35)	5 (3,38)	6 (4,05)	18 (12,16)	117 (79,05)			
Ortaokul	1 (1,75)	2 (3,51)	5 (8,77)	5 (8,77)	44 (77,19)			
Lise	0 (0)	4 (3,54)	7 (6,19)	15 (13,27)	87 (76,99)			
Yüksekokul/Önlisans/Lisans	0 (0)	1 (0,79)	6 (4,76)	9 (7,14)	110 (87,3)			
Yüksek Lisans/h Doktora	0 (0)	1 (4,76)	0 (0)	5 (23,81)	15 (71,43)			

Tablo 7’de sonuçları paylaşılan ki-kare testine göre ($\chi^2 = 20,453$, $p=,430$) H_5 hipotezi reddedilir. Öğrencilerin annelerinin sahip olduğu eğitim seviyesi ile sahip oldukları toplumsal cinsiyet algı durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Bu iki değişken birbirinden bağımsızdır.

Babanın Eğitim Seviyesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

H₅: Babanın eğitim seviyesi ile öğrencinin toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 8. Katılımcılara Ait Algı Seviyelerinin Babalarının Eğitim Seviyesine Göre Karşılaştırılması

Babanın Eğitim Seviyesi	Toplumsal Cinsiyet Algısı					En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi		
	Çok Olumsuz	Olumsuz	Orta Derecede Olumlu	Olumlu	Çok Olumlu	Test Değeri	sd	p
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)			
Okuryazar	0 (0)	0 (0)	1 (16,67)	1 (16,67)	4 (66,67)	16,460	20	,688
İlkokul	0 (0)	3 (3,66)	4 (4,88)	10 (12,2)	65 (79,27)			
Ortaokul	0 (0)	1 (1,72)	6 (10,34)	6 (10,34)	45 (77,59)			
Lise	3 (2,36)	4 (3,15)	6 (4,72)	12 (9,45)	102 (80,31)			
Yüksekokul/Önlisans/Lisans	0 (0)	5 (2,91)	8 (4,65)	18 (10,47)	141 (81,98)			
Yüksek Lisans/Doktora	0 (0)	1 (2,56)	1 (2,56)	8 (20,51)	29 (74,36)			

Tablo 8’de sonuçları paylaşılan ki-kare testine göre ($\chi^2 = 16,460$, $p=,688$) H₅ hipotezi reddedilir. Öğrencilerin babalarının sahip olduğu eğitim seviyesi ile sahip oldukları toplumsal cinsiyet algı durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Bu iki değişken birbirinden bağımsızdır.

Annenin İstihdam Durumunun Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

H₆ : Annenin istihdam durumu ile öğrencinin toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 9. Katılımcılara Ait Algı Seviyelerinin Annenin Çalışma Durumuna Göre Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Algısı	Annenin İstihdam Durumu		En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi		
	Çalışmıyor	Çalışıyor/Emekli	Test Değeri	sd	p
	n (%)	n (%)			
Çok Olumsuz	1 (0,38)	2 (1,00)	7,746	4	,101
Olumsuz	10 (3,8)	3 (1,49)			
Orta Derecede Olumlu	18 (6,84)	6 (2,99)			
Olumlu	33 (12,55)	21 (10,45)			
Çok Olumlu	201 (76,43)	169 (84,08)			

Tablo 9’da sonuçları paylaşılan ki-kare testine göre ($\chi^2 = 7,746, p=,101$) H_0 hipotezi reddedilir. Öğrencilerin annelerinin çalışma durumu ile sahip oldukları toplumsal cinsiyet algı durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Bu iki değişken birbirinden bağımsızdır.

Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Almanın Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

H_7 : Toplumsal cinsiyet eğitimi ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 10. Katılımcılara Ait Algı Seviyelerinin Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Alma Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Algısı	Toplumsal Cinsiyet Eğitimi		En Çok Olabilirlik Oranı Ki-Kare Testi			Cramer's V
	Almamış	Almış	Test Değeri	sd	p	
	n (%)	n (%)				Etki Büyüklüğü
Çok Olumsuz	3 (0,8) _a	0 (0,00) _a	11,050	4	,026	0,138
Olumsuz	13 (3,6) _a	2 (0,9) _a				
Orta Derecede Olumlu	18 (5,0) _a	7 (3,4) _a				
Olumlu	47 (13,0) _a	23 (6,0) _b				
Çok Olumlu	281 (77,6) _a	276 (89,7) _b				

Farklı harflendirilmelerin bulunduğu satırlarda cinsiyetler arası oran farkı 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 10’da sonuçları paylaşılan ki-kare testine göre ($\chi^2 = 11,050, p=0,026$) H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet üzerinde almış oldukları eğitimler ile toplumsal cinsiyet algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Bonferroni düzeltmeli z testi ile sütun karşılaştırma tekniği kullanılarak ikili karşılaştırmalar yapıldığında, eğitim almamış öğrencilerin içinde olumlu algıya sahiplerin oranı (%13,0) eğitim almış öğrencilerin içinde olumlu algıya sahiplerin oranından (%6) daha yüksektir. Eğitim almamış öğrencilerin içinde çok olumlu algıya sahiplerin oranı %77,6 iken eğitim almış öğrencilerin içinde çok olumlu algıya sahiplerin oranı %89,7’dir. Buna göre; öğrencilerin almış oldukları eğitimler, katılımcılardaki olumlu ve çok olumlu algıya sahip bireylerin oranları üzerinde etkiye sahip olduğu yorumu yapılabilir.

İki değişken arasından ilişkin etki düzeyi 0,138 bulunmuştur. Buna göre iki değişken arasındaki ilişkinin orta seviyede bir güce sahip olduğu söylenebilir⁶⁶.

⁶⁶ Ibid.

D. Nicel Ankete Dair Bulgular

Yapılan analizlerde çalışmaya katılan öğrencilerin toplumsal cinsiyet algıları üzerinde cinsiyetlerinin ve geçmişte bu konuda eğitim almış olmalarının etkili olduğu görülmüştür.

Kadın öğrenciler %89,3 gibi çok yüksek bir oranda toplumsal cinsiyete çok olumlu bir algıya sahipken bu oran erkeklerde %64,1'de kalmaktadır. Diğer yandan erkek öğrenciler içerisinde ise olumsuz, orta derecede olumlu ve olumlu algıya sahip olan oranlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. İki değişken arasındaki ilişkinin çok güçlü olmasına da dayanarak, kadın olmanın toplumsal cinsiyet olgusuna çok yüksek oranda pozitif bir bakış açısına sahip olmaya tek başına bile önemli bir faktör olduğu görülebilmektedir. Bu farkın oluşmasında, kadınların doğuştan getirdikleri biyolojik özellikler ve/veya erkek ve kadın cinslerinin sosyal yaşam içindeki konumları gibi faktörlerin ne derecede etkili olup olmadıkları araştırılabilir.

Ayrıca eğitim almamış bireylerde toplumsal cinsiyet hakkında çok olumlu bir algıya sahip öğrencilerin oranı %77,6 iken bu oran eğitim aldığını bildiren öğrencilerde %89,7'ye çıkmıştır. Eğitim almış bireylerde diğer algı durumlarının değişimi incelendiğinde sadece olumlu algıya sahip bireylerde anlamlı bir düşüş gözükümüştür. Yani öğrencilerin almış oldukları eğitimlerin, sadece hali hazırda olumlu bir algıya sahip olan bireylerin algılarında olumlu bir etkiye sahipken, olumsuz ya da orta derece olumlu algıya sahip öğrencilerin düşüncelerinde anlamlı bir değişikliğe sebep olmadığı yorumu yapılabilir.

Diğer taraftan çalışmaya katılan öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısının; sınıf seviyeleri, annelerinin eğitim seviyeleri ve çalışma durumları, babalarının eğitim seviyeleri ve ailelerinin gelir durumlarına bağlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür.

IV. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Toplumsal Cinsiyet Algısı Anketinin Nitel Bölümü Analizi

A. Nitel Anket Analizi

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Toplumsal Cinsiyet Algısı Anketi'nin C Bölümü 8 nitel sorudan oluşmaktadır. Anket çalışmasının bu bölümü Hukuk Fakültesi öğrencilerine yönelik olarak düzenlenmiş olup, kağıt üzerinde ve online olmak üzere toplam 524 öğrencinin katıldığı anket çalışmamızda, 502 öğrencinin nitel anketi değerlendirmeye alınmıştır. 22 anket ise tutarsızlık, güvenilmezlik ve çelişkileri dolayısıyla analiz dışı bırakılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerden 314'ü kadın, 188'i ise erkek öğrencidir. Buna göre katılımcıların yaklaşık %63'ü kadın, % 37'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların sınıflara göre dağılımı aşağıdaki

tabloda yer almaktadır. Katılımcıların %43'ü I. sınıf, % 21'i II. sınıf, % 20'si III. sınıf, % 16'sı ise IV. sınıf öğrencileridir. Buna göre en fazla katılım yaklaşık % 43 (214 öğrenci ile) I. sınıf, en az katılım yaklaşık % 16 (79 öğrenci ile) IV. sınıftandır. Bu durum, üst sınıflara çıkıldıkça ankete katılım oranının düştüğünü göstermektedir.

I. Sınıf Erkek	68 + 10 (Online)
I. Sınıf Kadın	116 + 20 (Online)
II. Sınıf Erkek	28 + 19 (Online)
II. Sınıf Kadın	38 + 22 (Online)
III. Sınıf Erkek	18 + 14 (Online)
III. Sınıf Kadın	38 + 32 (Online)
IV. Sınıf Erkek	12 + 19 (Online)
IV. Sınıf Kadın	17+ 31 (Online)
Toplam:	502

Nitel anketin 1. sorusu olan “**Toplumsal cinsiyet sizce ne demektir?**” sorusuna yanıt veren öğrencilerin 185'inin (%37) *toplumsal cinsiyet kavramını literatürdeki tanımlara paralel bir biçimde açıkladıkları* ve bu tür çalışmalarda kullanılan kavram setlerini kullanarak tanımlarını yaptıklarını görülmektedir. Bu doğrultuda da belirtilen öğrencilerin konu hakkında bilgi ve farkındalık sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Tanımlarda *ataerkil, roller, kalıplar, toplumsal baskı gibi yerli yerinde kullanılan sözcüklere yer verilmiştir*. Toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip öğrenciler arasındaki ortak ifadelerden yola çıkıp, şöyle bir tanıma ulaşmaktayız: “Toplumsal cinsiyet, toplumun cinsiyetlere dayattığı rollerdir.” Yapılan tanımlamalarda toplumun biyolojik cinsiyetlere yönelik baskısının, dayattığı kuralların, kalıpların kaynakları olarak gelenekler, örf ve adetler, din, yüzyıllardır gelişen önyargılar gösterilmiştir. Öğrencilerin yazdığı doğru noktalara işaret eden bazı tanımlardan örnekler verirsek;

Toplumsal cinsiyet;

“*Kişilerin biyolojik cinslerinin üzerinden onlara belirli kalıplar ve kurallar atfedilmesidir.*”

“*Toplumun cinsiyetlere biçtiği çeşitli rollerdir.*”

“*Toplumsal beklenti, örf, adet, değerler, inanç sistemleri gibi etmenlerin birey üzerindeki baskılarıdır.*”

“*Toplumun yüzyıllarca ürettiği yargılar etrafında şekillenen ve insanları kalıplara sokan bir olgudur.*”

“*Kadın ve erkeklerin beklentilerini, toplumdaki imajlarını, değerlerini, davranışlarını belirten fikirlerin tamamıdır*”

Toplumsal cinsiyet kavramı hakkında sınırlı bilgi sahibi olan öğrencilerin sayısı 107'dir. (%21.5) Bu öğrencilerin, *konu hakkında bazı şeyler duymuş ve dolayısıyla farkındalıkları bulunmakla birlikte konuya tam olarak hâkim olmadıkları* söylenebilir. “*Bir cinsiyetin diğerinden üstün görünmesi / baskın (egemen) cinsiyet /toplumsal önyargı / toplumun cinsiyet algısı / eşitsizlik*” gibi tabir ve terimlerle konuyu ifade etmeye çalışan bu öğrenciler toplumsal cinsiyet hakkında yeterli bir donanıma sahip değildir.

Bilmeyenler olarak kabul ettiğimiz toplam 210 kişiden toplumsal cinsiyet kavramını yanlış ifade eden öğrenciler 141 kişidir ve bilmediğinin farkında olan ve bunu açık seçik ifade eden öğrenci sayısı ise 69'dur. Kavramı kulaktan dolma bilgilere dayalı biçimde ne olduğunu bilmeden açıklamaya çalışmışlardır. Bu duruma dair anketlerden aynen alınma birkaç örnek şöyledir:

“*Bireylerin toplumda kadın-erkek kimliği ötesinde karakterinin öne çıkmasıdır.*”

“*Bence toplumsal cinsiyet, toplumun, herhangi bir durumda karar vermesi, bir işi yapması veya bir gruba öncülük etmesi için ehil gördüğü kişiyi ifade eder.*”

“*Toplumsal cinsiyet, toplumu oluşturan unsurlar arasındaki herhangi bir eşitsizliği göz ardı etmemek ve kadın-erkek arasındaki eşitlik anlayışına gölge düşürmemek amacıyla ortaya çıkmış bir kavramdır.*”

“*Kadın ve erkek olarak unsurları ayırmaktansa bir bütün olarak ele alıp ortak bir amaca yönelim sağlamak istenmiştir.*”

Sonuç olarak bir genelleme yaparsak, toplam 502 öğrenciden

- **292'sinin toplumsal cinsiyet kavramını bildiği, bu konuda farkındalığa sahip olduğu söylenebilir.**
- **Bunun karşısında 210 öğrenci bilmiyor, yanlış biliyor ve yanlış bilgilere sahip olduğu gibi yanlış fikirlere de sahiptir.**

1. Sorunun cevap dağılım tablosu: “*Toplumsal cinsiyet sizce ne demektir?*”

	Toplumsal Cinsiyet Kavramını Hiç Bilmiyor / Yanlış Kullanıyor	Bilmiyor Fakat Bazı Kavramları Duymuş ve Yanlış Kullanıyor	Kavramı Biliyor ve Yeri Yerinde Kullanıyor	Toplumsal Cinsiyet Konusunda Farkındalığı Var Fakat Bilgisi Sınırlı	Bilgim Yok / Boş
I. Sınıf Erkek	22	13	4	18	21
I. Sınıf Kadın	15	18	37	32	34
II. Sınıf Erkek	9	11	9	14	4
II. Sınıf Kadın	4	8	33	14	1
III. Sınıf Erkek	4	1	16	10	1
III. Sınıf Kadın	4	7	42	14	3
IV. Sınıf Erkek	9	2	14	4	2
IV. Sınıf Kadın	11	3	30	1	3
Toplam:	78	63	185	107	69

Nitel anketin 2. sorusu olan “***Hukukun cinsiyetlere yönelik olarak eşit düzenlenmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?***” sorusuna yanıt veren **502 öğrenciden 290’ı buna olumlu yanıt** vermişlerdir. **Hukukun cinsiyetlere göre eşit düzenlenmemesi** gerektiğini düşünenler ise **21** kişidir. **Hukukun cinsiyetlere göre adil düzenlenmesi** gerektiğini düşünenlerin sayısı **30**’dur. **Pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini ve bunun insan haklarının bir gereği** olduğunu belirten ve bu bağlamda düzenlemeler talep eden **84 öğrencidir**. Pozitif ayrımcılık taraftarı olanlar, herhangi bir gruba/azınlığa öncelik vermeyip ezilen, zayıf olan kim olursa olsun hukuk düzenince desteklenmesi gereğini ifade etmişlerdir.

Pozitif ayrımcılığın kadın lehine yapılması gerektiğini ileri süren ve kadınları korunması gereken öncelikli grup olarak tasnifleyen bir başka yaklaşım daha bulunmaktadır. Bu görüşü ileri süren öğrenci sayısı **38**’dir. Bu gruptakiler kadınların toplumda ezildiğini, kadınların ve erkeklerin sadece doğaları gereği farklı olduğunu ve fakat hukuken eşit olmaları gereğini belirtmişlerdir. Ayrıca bu başlık altında pozitif ayrımcılığı savunanlar, kadın erkek eşitliğinin sadece bu sayede sağlanacağını düşünmektedirler. **Tasnifleyemediğimiz bir düşünce ileri süren öğrenci sayısı diğer başlığı altında toplanmış olup 23 kişidir**. Bu konuda fikri olmayanların sayısı **16**’dır.

Şu halde bu soruda; **hukukun cinsiyetlere göre eşit düzenlenmesi gerektiğini** düşünenlerin sayısı **290** kişidir. **Eşitlik yerine pozitif ayrımcılık yaparak bir düzenleme yapılması gerektiğini savunanların sayısı 173** kişidir. Pozitif ayrımcılık taraftarı öğrenciler arasında 84 tanesi bunun kadın veya erkek lehine değil, dezavantajlı tüm cinsiyetler için gerekli görmekte idiler.

2. Sorunun cevap dağılım tablosu: “Hukukun cinsiyetlere yönelik olarak eşit düzenlenmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?”

Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılım	Evet, Eşit Düzenlenmeli.	Hayır, Eşit Düzenlenmemeli.	Hayır, Adil Olmalı.	Pozitif Ayrımcılık Yapılmalı/ İnsan Hakları.	Kadın Lehine Ayrımcılık Yapılmalı.	Diğer.	Bilmiyorum/ Boş/ Kararsız.
I. Sınıf Erkek	36	4	8	14	4	9	2
I. Sınıf Kadın	85	2	7	21	9	7	6
II. Sınıf Erkek	23	4	1	8	6	2	3
II. Sınıf Kadın	34	2	1	13	8	2	0
III. Sınıf Erk.	13	4	0	9	2	2	2
III. Sınıf Kd.	49	2	5	7	7	0	0
IV. Sınıf Erk.	19	2	2	4	2	0	2
IV. Sınıf Kd.	31	1	6	8	0	1	1
Toplam:	290	21	30	84	38	23	16

Nitel anketin 3. sorusu olan **“Hukukun toplumsal cinsiyete göre eşit düzenlendiğini düşünüyor musunuz? Eşitse neden? Değilse neden?”** sorusuna cevap veren 502 öğrenciden, **hukukun eşit bir düzenleme yaptığını düşünenlerin sayısı 53 öğrenci ile yaklaşık % 10’a** tekabül etmektedir. Bu soruya olumsuz yanıt veren, yani **hukukun eşit bir düzenleme yapmadığını düşünenlerin sayısı 335 öğrenci ile yaklaşık %65** civarındadır. Hukukun eşit düzenleme yapmadığını savunanlar ağırlıklı olarak yasal ya da uygulama anlamında bir eşitliğin olmadığını düşünmektedirler. Yasal eşitlik bulunmadığını söyleyenlerin oranı %21, uygulamada eşitlik olmadığını düşünenlerin oranı % 26’tir. Diğer öğrencilerin ise bu soruya ilişkin fikri ya da kayda değer bir cevapları yoktur.

Bu cevapların bizi ulaştırdığı sonuç, toplumsal cinsiyet açısından hukukun hem düzenlemeleri hem de uygulamaları açısından sorunlu olarak görüldüğüdür. Ancak şunu belirtmekte fayda var; “diğer” kategorisi altında toplanan cevaplardan yola çıkıldığında sorunun tam anlaşılmadığı da söylenebilir. Toplumsal cinsiyete göre eşit düzenlenme birbirinden farklı şekillerde algılanmaktadır. Fikri olmayanlar ile diğer seçeneği de toplamda (114/502) neredeyse tüm öğrencilerin ¼’ünü oluşturmaktadır. Bu alan gri bir alan olarak bırakıldığında öğrencilerin görüşü menfi yönde ağır basmaktadır. Olumlu görüş çok düşük bir seviyede kalmaktadır. Bu sonucu kadın ve erkek öğrencilere göre değerlendirecek olursak, olumlu görüşü yansıtan 53 cevabın 28’i kadın, 25’i erkek öğrencilere aittir. Bu da cinsiyete göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığını bize göstermektedir.

Sonuç hukukun toplumsal cinsiyetlere yönelik olarak eşit düzenlenmediği yönünde çıkmaktadır. Toplamda 335 menfi görüşün 212’sinin kadın 123’ünün erkek öğrencilere ait olduğu dikkate alındığında bu sayılar cinsiyete göre anlamlı bir fark yaratmaktadır (%63 kadın).

3. Sorunun cevap dağılım tablosu: “Hukukun toplumsal cinsiyete göre eşit düzenlendiğini düşünüyor musunuz? Eşitse neden, değilse neden?”

	Evet, Hukukun Toplumsal Cinsiyetlere Göre Eşit Düzenlendiğini Düşünüyorum	Hayır, Hukukun Toplumsal Cinsiyetlere Göre Eşit Düzenlenmediğini Düşünüyorum	Hayır, Yasal Eşitlik Yok	Hayır, Uygulamada Eşitlik Yok	Hayır, Pozitif Ayrımcılık Var	Bilmiyorum/ Boş/ Kararsızım	Diğer
I E	8	8	10	16	8	14	14
I K	11	8	32	48	7	22	8
II E	9	6	8	12	1	4	7
II K	6	12	13	13	1	6	9
III E	2	7	5	7	1	4	6
III K	7	14	16	22	2	1	8
IV E	6	9	6	5	1	4	0
IV K	4	15	16	3	3	2	5
Toplam	53	79	106	126	24	57	57

Nitel anketin 4. sorusu olan **“Hukuk eğitimi toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yapılıyor mu? Evetse nasıl? Hayırsa nasıl?”** sorusu, fakültede aldıkları eğitimin toplumsal cinsiyet meselelerine duyarlılıklarını arttıracak ve eleştirel bakış kazandıracak çıktılar olup olmadığı hakkında öğrencilerin görüşlerine müracaat amacı ile yöneltilmiştir. Anket ile yapılan geri bildirimlerin içeriği analiz edildiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

I. sınıfların pandemi dönemi de dikkate alındığında bir dönem yüz yüze eğitim sürecindeki deneyimleri ile kazanımlarının kanaat oluşturmak açısından yeterli olmayacağı göz önüne de alınması gereken bir husustur. Bununla birlikte I. sınıflarda katılımcıların %48’i aldıkları eğitim-öğretimin toplumsal cinsiyete duyarlı olduğunu belirtmişler ve olumlu bir değerlendirme yapmışlardır(34 erkek ve 68 kadın öğrenci). Buna karşın %10’u eğitimin, toplumsal cinsiyete duyarlı yapılmadığını düşünmektedir. %13’lük bir kesim (20 kadın 8 erkek) ise toplumsal cinsiyete şeklen duyarlı bir eğitim verildiğini düşünmektedir. Hiçbir fikri olmayanların sayısı 53 olup, bu da %25’i bulmaktadır. II. sınıflarda da bu oranlar fazla değişim göstermemekte ve **“Evet, hukuk eğitimi toplumsal cinsiyete duyarlı yapılıyor”** diyenlerin oranı %53’ü bulmaktadır. Tam olarak olumsuz düşünenlerin oranı %18’dir. Şeklen ve kısmi bir

duyarlılıkla toplumsal cinsiyet eğitimi veriliyor diyenler yine I. sınıflarda olduğu gibi %13'tür. Ancak III. ve IV. sınıflarda ise olumlu ve olumsuz görüşlerin birbirine yaklaştığını, aradaki farkın kapandığını hatta olumlu görüşü geçtiğini (kısmen duyarlı olanlarla birlikte hesaplandığında) görmekteyiz. III. sınıflarda tam olumlu görüş beyan edenlerin oranı %35 (107 kişiden 37 kişi), IV. sınıflarda %40'tir (32 kişi)'tir. Hayır diyenler III. sınıflarda 34 kişi, IV. sınıflarda 30 kişidir.

Bu soruya hayır diyerek toplumsal cinsiyete duyarlı yapılmadığı yanıtını verenlerin sınıflara göre dağılımından anlaşılmaktadır ki II. sınıf öğrencileri toplumsal cinsiyete daha duyarlı bir hukuk eğitimi yapıldığını düşünmekte, bu sayı bir üst sınıfa geçildikçe düşmektedir. Bu durumda gerek kadın, gerek erkek öğrenciler yarı yarıya toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir eğitim verilmediğini düşünmektedirler. Bunun nedeni, başlangıçta hukukun biçimci eşitliğinin anlatıldığı derslerle karşılaşan alt sınıf öğrencilerinin eğitimin eşitlikçi bir eğitim olduğu konusundaki algılamalarıdır. Ancak üst sınıflara çıkıldıkça eşitlik anlayışı konusunda daha bilinçlendikleri ve buna bağlı olarak hukuk eğitiminin yeterince eşitlikçi yapılmadığını belirtmektedirler.

Bu noktada öğrencilerin kendi ifadeleriyle eğitimin içeriğine dair memnuniyet ve eksiklikleri konusunda her iki görüşe örnek olabilecek ifadelerinden alıntılar yapalım:

“Toplumsal cinsiyete duyarlı olarak yapıldığını düşünüyorum. Örnek vermek gerekirse kadın öğrenciler de fakültede eğitim alabiliyor, derslere katılabiliyor, söz alabiliyor, fakülte imkânlarından faydalanabiliyor... Fakültede herhangi bir konuda kadın erkek ayrımı yapılmıyor.” (IV. sınıf/Kadın öğrenci)

“Aldığım kısa süreli hukuk eğitimde cinsiyetin herhangi bir ayrımcılık nedeni teşkil ettiğine tanık olmadım. Hukukçu olmak için alınan eğitim, hukukçu sıfatının cinsiyetten bağımsız olması nedeniyle toplumsal cinsiyete duyarlı yapılmasını da makul bulmuyorum. Türkan Rado, Süreyya Ağaoğlu gibi kadın hukukçuları yetiştirmiş hukuk eğitiminin, bu tür kavramlara duyarlı bir şekilde yürütülmesi de kabul edilebilir nitelikte değildir.” (II. sınıf kadın öğrenci)

“Aslında bu fakülteden fakülteye değişiyor denilebilir. En göz önünde olan duruma bakılması gerekirse İÜHF’de kadın ve erkek hocalarımızın sayısı arasında oldukça büyük fark yok. Bu tabii ki bizler için iyi örnek oluyor. Ancak derslerde konu kadın haklarına geldiğinde mutlaka bir münakaşayla karşı karşıyayız. “Bu mevzuya girersek çıkamayız” deyip konuyu değiştiren hocalarımızın sayısı da azımsanamaz. Yine de objektif bir bakış açısının aşılınmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.” (III. sınıf kadın öğrenci)

“Bu durumun üniversite veya fakülteden ziyade akademisyenlerin insiyatifine bırakılmış olması toplumsal cinsiyete duyarlı bir eğitimin olmadığını göstermektedir. Duyarlı akademisyenler öğrencilere gerçeklerden bahsederken bu konuya girmek

istemeyen akademisyenler de vardır. Kadın cinayetleri, trans cinayetleri bu kadar belirginken fakültemizde yalnızca bir dönemlik seçmeli ders olarak kadın hakları dersi verilmektedir”. (III. Sınıf kadın öğrenci)

“Ufak tefek detaylar gibi gelse bile karşımıza çıkan her örnekte, pratikte; evi geçindiren, suç işleyen, borç altına giren, tacir olan hep erkek olmakta kadınlar ise aile konutlarında oturmaktadır. Dilin toplum üzerinde yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır. Bizim gözümüzde önemsiz olan dilimizdeki bu kalıpların değişmesiyle sandığımızdan daha çok şeyin değişebileceğini düşünmekteyim. Bu sebebiyle hukuk eğitiminin toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yapıldığını düşünmüyorum.”

“Bazı hocalarımızın kullandıkları dil bakımından çok dikkatli olmadığını, yerleşmiş birtakım cinsiyetçi tabirleri kullanmaktan çekinmediğini söyleyebilirim. Asıl bunun yanı sıra hukuk fakültesinde cinsiyet eşitliği veya kadın haklarına yönelik hiçbir ders yok (sanırım bu yıl bir sınıfa seçimlik olarak sunulan kadın haklarına ilişkin ders dışında). Bunun çok büyük bir eksiklik olduğunu düşünüyorum, arkadaşlarımla da zaman zaman bu eksiklik hakkında konuşuyoruz.”

“Hukuk eğitiminin birkaç seçmeli ders dışında toplumsal cinsiyetle hiçbir ilgisi yok. O seçmeli dersler de sadece birkaç okulda mevcut. Eğitim hayatım boyunca okuluma bu konuda herhangi bir tartışma ortamı yaratıldığını görmedim. Medeni Hukuk, İş hukuku gibi birkaç derste ilgili maddelerde kısaca bahsedildiğini anımsıyorum. Sadece bu konuda değil pek çok sosyal konuda farkındalık yaratmak, en azından tartışma ortamı sağlamak, öğrencilerinin her alandan güncel, sosyal konulara ilgi duymasını sağlayacak ortamı yaratmak konusunda hukuk programları çok yetersiz.” (IV. sınıf erkek öğrenci)

4. Sorunun cevap dağılım tablosu: “Hukuk eğitimi “toplumsal cinsiyete” duyarlı bir şekilde yapıyor mu? Evetse, nasıl? Hayırsa, nasıl?”

	Evet, Duyarlı.	Hayır, Duyarlı Değil.	Şeklen Duyarlı / Yeterince Duyarlı Değil / Kısmen Duyarlı	Diğer	Bilmiyorum/ Boş/ Fikrim Yok
I E	34	7	8	2	27
I K	68	14	20	8	26
II E	28	7	4	6	2
II K	28	12	10	6	4
III E	12	10	3	0	7
III K	25	24	11	5	5
IV E	13	12	2	0	4
IV K	19	18	4	0	7
TOPLAM	227	104	62	27	82

Nitel anketin 5. sorusu olan “*Hukuk fakültesi mezunu kadınların hâkim, savcı gibi karar verici konumlarda yer alması gerektiği konusunda ne düşünüyorsunuz?*” sorusuna yanıt veren 502 öğrenciden, 300’ü (yaklaşık % 60’ı) meslekte cinsiyet ayrımı olmaması gerektiğinin altını çizerek, bu soruya olumlu yanıt vermişlerdir. Hukukun bu alanlarında kadınların daha fazla yer alması gerektiğini düşünenlerin oranı ise % 25 civarındadır. Kadınların bu mesleklerde başarılı olamayacağını düşünenlerin oranı %4’tür. Bu konuda fikri olmayanlar ise % 11 civarındadır.

Şu halde bu soruda meslek seçimi ve mesleği icra etme bakımından herhangi bir cinsiyet ayrımı gözetilmemesi yönünde baskın hatta ezici bir çoğunluğun olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu ezici çoğunluğun 196’sı kadın, 104’ü erkek öğrencidir. Bu noktada kadın öğrencilerin ileride bu mesleğe seçilip atanmada herhangi bir cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmak istemedikleri sonucuna varılabilir. Mesela anketlerden alınma bir örnekte “Kadın erkek fark etmez bu konumlarda bulunan kişilerin sıkıntıları olmaması gerekir. Kadın için bu ayrı bir önem taşır. Özellikle çocukluysa işini yaparken çocuğunu düşünmemesi için hukuk ona imkânlar sağlamalıdır”. Bu mesleklerde âdeta kadına yönelik bir pozitif ayrımcılığı benimseyenler tüm cevapların %25’lik bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin verdikleri cevaplardan birkaç örnek;

“Kesinlikle yer almak da onların birer hakkıdır ve olmalıdır. Bir kadın konulara erkeklere göre daha detaycı, daha titiz bakabilir.”

“Kadınlara hâkimlik ve savcılık tavsiye edilmiyor. Eğer edilseydi bence adalet sistemimiz daha iyi olabilirdi.”

Bu soruda dikkat çekici cevap kategorisi de kadınları bu pozisyonlarda görmek istemeyen bir grubun varlığıdır. Azınlıkta kalan bu görüşün sahiplerinin sadece 6’sı kadın iken, 16’sı erkek öğrencidir. Bu 16 erkek öğrenciden 11’i de I. sınıf öğrencisidir. Bu fikrin hukuk öğrenimi sürecinde kayda değer biçimde düştüğünü görüyoruz. Bu fikri savunan erkek öğrencilerin sayısı II. ve III. sınıflarda 2’ye düşerken son sınıfta sadece 1’dir. Bu yolda düşünen öğrencilerin gerekçelerine ilişkin anketlerden alınma birkaç örnek bu yoldaki düşüncenin sebebini anlamada yol göstericidir:

“Kısmen olmalılar, yani mümkün merteye azınlıkta olmalılar. İdarecilik kabiliyetleri zayıf, annelik duyguları baskın, kadınlar duyguları mantığın önüne geçen, dedikodusu yüksek bireylere dönüştükleri için kısmen olmalılar (Aile, çocuk vs. mah.) (içinde olduğum için yazıyorum.)”

Sonuç olarak, profesyonel hukukçular arasında cinsiyete dayalı bir ayırım öğrencilerimiz tarafından kabul görmemektedir.

5. Sorunun cevap dağılım tablosu: “Hukuk fakültesi mezunu kadınların hâkim, savcı gibi karar verici konumlarda yer alması konusunda ne düşünüyorsunuz?”

	Cinsiyet ayrımı olmamalı.	Kadınlar daha fazla yer almalı/ olması gereken/kadınlar lehine görüş.	Kadınlar aleyhine görüş/ kadınlar duygusaldır/ erkekler bu işi yapmalı.	Bilmiyorum/ boş/ kararsız.	Diğer.
I ERKEK	46	11	11	3	7
I KADIN	98	21	3	7	7
II ERKEK	20	22	2	2	1
II KADIN	31	25	1	2	1
III ERKEK	16	3	2	4	7
III KADIN	34	28	1	3	4
IV ERKEK	22	2	1	4	2
IV KADIN	33	12	1	1	1
TOPLAM	300	124	22	26	30

Nitel anketin 6. sorusu olan, “*Hukukta kadınlar lehine işleyen pozitif ayrımcılık yapılması konusunda ne düşünüyorsunuz? (Yapılmalı çünkü... veya yapılmamalı çünkü...)*” sorusuna cevap veren 502 öğrenciden 200’ü pozitif ayrımcılık yapılmasından; 104’ü yapılmamasından; 139’u da sınırlı olarak yapılmasından yana olmuşlardır. Diğer öğrenciler bu konuda bir fikirlerinin olmadığını beyan etmişler veya ilgisiz yanıt vermişlerdir.

Kadınların zayıf olduklarını ve bu sebeple pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini savunan öğrenciler (42 öğrenci, toplamın % 8’i), bu bakış açılarıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmekteydiler. Aynı zamanda bu yaklaşım (erkeklerin üstünlüğüne dayanan) üstten bir bakışı da içermektedir. Aşağıdaki örnekler bu yaklaşıma dairedir:

“*Yapılmalı çünkü insan tabiatı gereği erkeklerin kadınlardan farklılıkları bulunduğu gibi kadınların da erkeklerden farklılıkları ve toplumsal düzende zora sokacak durumlar mevcut bu durumlar kişiyi daha rahat yaşaması için gerekli.*”

“*Yapılmalı, analar insandır biz insanoğlu.*”

“*Kadın ve erkek hiçbir zaman %100 eşit olamaz bu yalnızca kadınların erkeklere eşit olmaya çalışması bakımından değil hiçbir erkek de kadınlara tam eşit değildir.*”

Verilen cevaplar göstermektedir ki öğrenciler biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyeti halen eş düzeyde tutmaktadırlar. Kadın ve erkeğin biyolojik olarak birbirinden farklı olduğu kesin olmakla birlikte bu farklılığın kadını ve erkeği asla eşit kılmayacağı algısı toplumsal cinsiyet algısıdır. Zira kadın ve erkek biyolojik

olarak farklı olsa da bu durum % 100 eşit olmalarına bir engel teşkil etmez; bunu sağlamak ise hukukun eşitliği sağlamaya yönelik düzenlemeler yapmasıyla mümkün olabilecektir.

Öğrencilerin kafasını karıştıran, sosyolojik, ekonomik, siyasal değerlendirme gerektiren pozitif ayrımcılık konusunda aldığımız cevapları genelleştirerek şu sonuçlara ulaşıyoruz:

Bir kısmının çeşitli kısıtlar koyarak yapılması gerektiğini söylediği pozitif ayrımcılık yapılmalı görüşüne 339 öğrenci katılmaktadır ve bu kesim toplamın % 67'sini oluşturur. Toplamın % 21'ini oluşturan 104 öğrenci ise pozitif ayrımcılık yapılmaması taraftarıdır. Boş bırakanlar (30 kişi) ve görüşleri sınıflandırılmayanlar ise (29 kişi), toplamda % 11'lik bir orana ulaşmaktadır.

6. Sorunun cevap dağılımı tablosu: “Hukukta kadınlar lehine işleyen pozitif ayrımcılık yapılması konusunda ne düşünüyorsunuz?(Yapılmalı, çünkü... Veya yapılmamalı çünkü ...)”

	Pozitif ayrımcılık Yapılmalı.	Pozitif ayrımcılık Yapılmamalı.	Sınırlı yapılmalı.	Yapılmalı, ama eşitlik, adalet vb. sağlamak için yapılmalı.	Yapılmalı, toplumsal yapı değişmeli.	Yapılmalı, çünkü kadınlar zayıftır.	Yapılmamalı, çünkü kadınlar bunu sömürür/ kötüye kullanırlar.	Yapılmamalı, çünkü hukuk güvenliği sarsılır.	Bilmiyorum / boş.	Diğer.
I E	7	11	11	6	12	10	6	0	6	9
I K	22	21	23	7	27	19	0	2	8	7
II E	8	14	6	4	8	4	1	0	1	1
II K	11	6	10	13	14	2	0	0	2	2
III E	6	11	5	3	1	0	0	0	5	1
III K	10	10	8	16	15	2	0	0	4	5
IV E	4	8	5	2	2	2	1	0	2	1
IV K	3	0	1	6	1	1	3	0	2	3
T	76	89	78	61	82	42	12	3	30	29

Nitel anketin 7. sorusu olan “*Sizce bu konuyla ilgili sorulması gerektiğini düşündüğünüz bir soru olur muydu?*” Öğrenciler şu soruları yöneltmişlerdir;

“*Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması onlar için dezavantaj oluşturabilir mi?*”

“*Pozitif ayrımcılıkta orantılılık aşımını nasıl tespit edebiliriz?*”

“*Çalışan kadın ile çalışmayan kadınların evlenme ve boşanmaları hallerinde kanunlar sizce pozitif ayrımcılık yapmalı mı? (birbirinden farklı olarak) neden?*”

“*Pozitif ayrımcılık toplumsal cinsiyeti arttırabilir mi?*”

“*Toplumsal cinsiyet eşitliği mutlak bir eşitlik anlayışıyla mı sağlanmalı?*”

Öğrencilerin hazırladıkları sorulardan anlaşıldığı üzere öğrencilerin ağırlık olarak pozitif ayrımcılığın sınırları konusunda endişeleri bulunmaktadır. Öğrencilerin ifadelerinden pozitif ayrımcılık konusunda ölçülülük ilkesine dayalı bir adaleti gözettikleri söylenebilir.

Öğrenciler, ayrıca, daha önce cinsiyetçi bir yaklaşıma maruz kalıp kalmadıkları sorusunun da kendilerine yöneltilmesini istemişlerdir. Buna işaret eden bazı soru örnekleri aşağıdadır;

“*Okulda cinsiyet açısından ayrımcı davranışlara maruz kaldınız mı-şahit oldunuz mu gibi bir soru görmeyi beklemiştim. Çünkü öğrenciler, öğrenci kulüpleri tarafından birçok kez böyle davranışlara maruz bırakıldım.*”

“*Neler yaşıyorsunuz? Cinsiyetçilik her yerde!*”

“*Hukuk sıralarında ve arkadaş çevrenizde cinsiyetinizden dolayı farklı muameleye maruz kaldınız mı?*”,

“*Toplumsal cinsiyetin ailedeki varlığı ve aile içindeki bu varlığının hukuk üzerindeki yansıması ile ilgili düşüncelerim*” gibidir.

Öğrencilerin bu görüşleri ele alındığında, halen toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kaldıkları ve bunun gündeme getirilmesini istedikleri gibi bir değerlendirme yapabiliriz. Bu konuda bazı öğrenciler adeta yakınma ile karışık duygularla bu durumu ifade etmişlerdir.

Yine öğrencilerin bazı ilginç soru kurgularına da rastlanır; mesela “*Bir paralel evren olsaydı erkek olarak kadınlarla sosyal durumlarında yer değiştirmek ister miydiniz?*” gibi. Bu tür bir soru önerilmesi, kadınların sosyal durumları ile erkeklerin sosyal durumlarının aynı olmadığını vurgulayan çarpıcı ve ironik bir cevaptır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin toplumsal yapıdan kaynaklandığına yönelik endişeler de dile getirilmiştir; “*Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayamamamızın temelindeki sosyolojik ve tarihi sorunlar nelerdir? Bu sorunun içine, temeline inip kökünden çözüm bulmamız gerekir*”.

Yine toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin toplumsal yapıdan kaynaklandığına dair çarpıcı gözlem bir öğrenci tarafından şu şekilde bir soru kalıbına dökülmüştür ki, bu düşünce azınlıkta kalsa da, bu yönde bir endişenin açıkça dile getirilmesi bakımından son derece önemlidir;

“*Dini cemaat ve tarikatların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tetikleyen veya çoğaltan söz ya da davranışları olduğunu düşünüyor musunuz?*”

8. soru: “Kadın haklarını konu alan hukuki düzenlemeler (mevzuat, uluslararası sözleşmeler, hukuki ilkeler vb.) hakkında bilgi sahibi misiniz? Bunlardan bildiklerinizin isimlerini yazınız.”

Bu soruya verilen cevaplar çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. İlk sınıflandırma 1 tane dahi bilenlerle, hiç bilmeyenler veya boş bırakanlar arasında yapılmıştır. Buna göre:

- Bilenler: (268/502) %53
- Bilmeyenler: (234/502) %47

İkinci sınıflandırma ise yazılan düzenlemelerin niteliğine göre yapılmıştır:

- *İç Hukuk Düzenlemeleri*: (17/502)

Anayasa: (9/502)

6284 sayılı kanun : (8/502)

- *Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri*: (104/502)

CEDAW: (52/502)

İstanbul Sözleşmesi: (52/502)

- *Birden Fazla Düzenlemeyi Bilenler*: (147/502)
- *Hiç Bilmeyenler*: (234/502)

Çarpıcı sonuç ankete katılanların yarıya yakın kısmının gerek ulusal gerek uluslararası olsun bu yöndeki mevzuattan tamamen bihaber olmasıdır (%47 diyebiliriz). Hiç bilgisi olmayan bu grubun en yüksek oranını I. sınıf öğrencileri oluşturmakta, bu oran II. sınıftan itibaren sert bir düşüşe geçmektedir. Bilmeyenler cevap grubunu oluşturan öğrencilerin 133’ü kadın,101 ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Diğer bir şartıcı sonuç, öğrencilerin Türk hukukundan ziyade uluslararası antlaşmaları biliyor olmasıdır. CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi eşit sayıda öğrenci tarafından bilinmektedir. Birden fazla hukuk kaynağını belirten öğrenciler ise %30'luk bir kısmı yansıtmaktadır. Bu oran bilenler içinde %51 civarına çıkmaktadır. Genelde en az bir kaynak bilen öğrenciler içinde kadınlar her sınıfta sayıca daha fazladır.

Sonuç olarak ankete katılan yarıya yakın öğrenci hukuki düzenlemelerden tamamen bihaberdir. En az bir düzenleme belirten ve bilen kategorisine aldığımız tüm öğrenciler içinde %53'lük yer tutan kesim ise kendi içinde ezici bir çoğunlukla uluslararası sözleşmeleri bilmesine karşı, kendi iç hukuk düzenlemeleri konusunda bir bilgiye sahip değildirlir. Ancak bu noktada şu sonuca varılabilir: CEDAW doğrudan kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik özel bir sözleşme olduğu için hem Milletlerarası hukuk dersinde, hem de İnsan Hakları Hukuku dersinde ele alınırken, 6284 sayılı kanun gibi aileyi ve kadına karşı şiddete karşı düzenleme getiren sözleşme ancak Ceza Hukuku (Özel Hükümler) dersinde ve/veya Kadın Hakları dersine özgülünmüş olarak kalabilir. Fakat Anayasa'nın ayrımcılığın önüne geçen, eşitlik ilkesini düzenleyen hükmünün akla gelmemesi hatta neredeyse sadece I. sınıf öğrencileri tarafından telaffuz ediliyorken, diğer sınıflarda akla gelmemesi ilginç bir sonuçtur. İstanbul Sözleşmesi'nin bilgisi, eğitimden ziyade sosyal medyadaki sözleşmenin lehine ve/veya aleyhine tartışmalara dayandırılabilir. Çünkü sınıflar arasındaki sonuçlarda anlamlı bir yükselme gözlenmemektedir.

8.Sorunun cevap dağılımı tablosu: “Kadın Haklarını konu alan hukuki düzenlemeler (mevzuat, uluslararası sözleşmeler, hukuki ilkeler vb.) hakkında bilgi sahibi misiniz? Bunlardan bildiklerinizin isimlerini yazınız.”

	Anayasa 10. Md.	CE-DAW	İstanbul Sözleşmesi	Birden Çok	Bilmiyorum/ Boş	6284 Sayılı Yasa
I E	3	11	6	4	54	0
I K	3	14	9	14	96	0
II E	1	1	4	20	18	3
II K	0	5	3	40	11	1
III E	0	1	6	9	16	0
III K	1	11	6	38	13	1
IV E	0	3	9	6	13	0
IV K	1	6	9	16	13	3
T	9	52	52	147	234	8

V. Nihai Değerlendirme

Ülkemizin mevzuatına baktığımızda **1982 Anayasası**'nın 5, 10, 12, 17, 19 ve 41. maddeleri ile ayrımcılığın her türlüşünün reddedildiği ve ırk, din, cinsiyet açısından eşitliğin temel ilke ve kural kabul edildiği görülmektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu **Kadınlara karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW)** ülkemize toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde bazı yükümlülükler getirmektedir. Bunların arasında toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve bunun için de kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıları, geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaları ortadan kaldırmak; bütün kurumlarda toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratmak ve uygulayıcılara bu yönde eğitim vermek sayılabilir.

“Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Bir Hukuk Eğitimi Modeli Geliştirilmesi Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Analizi” adlı bu çalışmamızda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda salt farkındalık değil bunun ötesinde bir bilinç sahibi olması gereken ve eşitliğin gerçekleşmesinde önemli roller oynayacak, sonrasında avukatlık, hâkimlik, savcılık gibi meslekleri ifa edecek olan hukuk öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı nicel sorularla tespit edilmiştir. Bunun için hukuk öğrencilerine, ilk aşamada, bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını belirlemek ve değerlendirmek üzere tasarlanmış bulunan Altınova ve Duyan tarafından (2013) geliştirilerek geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış olan 25 maddeden oluşan, tek boyutlu ve beşli Likert tipindeki *Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği* uygulanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,872'dir. İkinci aşamada hukuk alanının özelliklerini dikkate alarak proje ekibi tarafından hazırlanmış açık uçlu sorularla nitel yöntem uygulanmıştır. Veriler İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıtlı öğrencilerden 21 Şubat- 31 Mart 2020 tarihleri arasında onların gönüllü katılımı ile toplanmıştır. Ancak Covid-19 pandemisi nedeniyle kesilen eğitim faaliyetlerinden dolayı yüz yüze anket çalışması yapılamamış ve bundan sonra online üzerinden devam edilmiştir. Nicel çalışmaya toplamda 524 öğrenci katılmıştır. Ankete katılan 524 öğrenciden yapılandırılmış anketin istatistik analizleri, hatalı anket formlarının elenmesi sonrası, 490 cevap esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu anketle birlikte hukuk öğrencilerine özgülenmiş açık uçlu sorular içeren yapılandırılmamış anket yapılmış ve bunların ise 502'si değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Katılımcıların verdiği cevapların nicel değerlendirmesi ve hesaplanması sonucu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algı skoru, (toplam maximum 125 üzerinden) “111.23” olarak bulunmuştur. Bundan çıkan sonuç, **İstanbul Üniversitesi hukuk fakültesi öğrencilerinde çok olumlu toplumsal cinsiyet algısının mevcut olduğudur.** Kadın öğrenciler %89,3 gibi çok yüksek bir oranda toplumsal cinsiyet konusunda çok olumlu bir algıya sahipken, bu oran

erkeklerde %64,1’de kalmaktadır. Türkiye koşullarında ve aynı zamanda kadının eğitilmiş olduğu bir durumda farkındalığın ve bilinçliliğin yüksek olması beklenen bir durumdur. Anket verilerinden bu konuda eğitim almış bireylerde farkındalığın daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Fakat öğrencilerin almış oldukları eğitimlerin sadece hali hazırda olumlu bir algıya sahip olan bireylerin algılarında olumlu bir etkiye sahipken, olumsuz ya da orta derece olumlu algıya sahip öğrencilerin düşüncelerinde anlamlı bir değişikliğe sebep olmadığı yorumu yapılabilir. Diğer taraftan çalışmaya katılan öğrencilerin sınıf seviyeleri, annelerinin eğitim seviyeleri ve çalışma durumları, babalarının eğitim seviyeleri ve ailelerinin gelir durumlarına bağlı olarak toplumsal cinsiyet algısının farklılaşmadığı görülmüştür.

Sekiz açık uçlu sorudan oluşan diğer bölümden elde ettiğimiz veriler yapılandırılmış anketi doğrulamakla birlikte toplumsal cinsiyet algıları konusunda hukuk öğrencilerini daha iyi tanımamızı sağlamıştır. İlk soruda toplumsal cinsiyetin ne demek olduğunu sorduk. Toplam 502 öğrenciden **292’sinin toplumsal cinsiyet kavramını bildiği, bu konuda farkındalığa sahip olduğu ve bunun karşısında 210 öğrencinin konu ile ya hiç bilgiye sahip olmadığı ya da yalan yanlış bilgilere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.** Yapılandırılmış ankette hazır cevaplar arasından “olması gerekeni” seçebilen hukuk öğrencilerinin doğrudan toplumsal cinsiyet kavramı sorulduğunda, yaklaşık %42’sinin konuyla ilgili olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Pozitif ayrımcılık gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinde önemli bir rol üstlenebilecek hukuk kavramı sorulduğunda öğrencilerin cevaplarında “*hukukun herkese eşit mesafede olması*” vurgusunun ağırlık kazandığını görülmektedir. Fakat daha sonraki sorularda öğrencilerin %65’inin yaptığı durum değerlendirmesi mevcut koşullarda “*hukukun kadın ve erkeğe yönelik eşit düzenleme yapmadığı*” yönündedir. Hukuk öğrencileri toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hukuku, hem düzenlemeleri hem de uygulamaları açısından sorunlu görmektedirler. Çeşitli kısıtlar koyanlar olmasına rağmen toplamın %67’si pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği görüşündedir. Fakat sorun şu ki pozitif ayrımcılığı onaylayan bir grup bunu kadınların yapı itibariyle zayıf oldukları gerekçesine bağlamışlardır. Bir kısmı ise daha kapsamlı bir bakış açısıyla sosyolojik koşulları ele alıp toplumsal yapının değişmesi için pozitif ayrımcılığı olumlamışlardır. Kadın lehine pozitif ayrımcılığın sınırlı ölçüde yapılması ve bu sınırın ise adil düzenlemelerle ortaya çıkması gerektiğini ileri süren öğrencilerin sayısı 61’dir. Buradan anlaşılmaktadır ki hukukun, kadın ve erkeğe göre değil, kadın erkek fark etmeksizin tüm toplumda zayıf görülen kişiye yönelik düzenleme yapması ve bu suretle zayıf olanı koruması gerektiğine yönelik algı oldukça zayıftır. Bundan çıkan sonuç, öğrencilerin kadın lehine pozitif ayrımcılığı kuramsal olarak benimsedikleri ve fakat sosyolojik anlamda içselleştiremedikleridir. Öğrenciler ağırlıklı olarak kadın lehine pozitif ayrımcılığın, her tür durumda kadın erkek arasındaki eşitliği sağlayabileceği algısına sahiptirler. **Şu halde, İstanbul Üniversitesi Hukuk**

Fakültesindeki eğitim modelinin sosyolojik olarak temellendirilmiş bir eşitlik anlayışını geliştirici düzenlemeye ihtiyacı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Ankete katılanların %60'ı, hâkimlik ve savcılık gibi mesleklerde kadınların da eşit şekilde yer alması ve herhangi bir cinsiyet ayrımı olmaması gerektiğini düşünmektedirler. Ama hemen hemen her soruda karşılaştığımız azınlık bir grup toplumsal cinsiyet eşitliğine olumsuz yaklaşmaktadır.

Her soruda karşılaştığımız bu toplumsal cinsiyet eşitliği algısı çok olumsuz olan grup bizi asıl endişelendiren kesimi oluşturmaktadır ve her bir soruda bu oran yaklaşık %4 ile 7 arasında değişmektedir. Hukuk alanında yer alacak bu öğrencilerin kadın erkeklerle eşit görmediği gibi, kadın aleyhine yapılanmış bir algıları da bulunmaktadır. Sayıları az da olsa hukukta bu kişilerin etkisi ne olabilir değerlendirilmelidir.

Bir başka ulaştığımız tespit, hukuk eğitimi gören öğrenciler olarak ankete katılanların kadın haklarını konu alan hukuki düzenlemeler (mevzuat, uluslararası sözleşmeler, hukuki ilkeler vb.) hakkında bilgi sahibi olanların %53 ile sınırlı olmasıdır. Geri kalan kesimin ise tek bir mevzuat adı dahi belirtememiş olması hukuk eğitiminde ciddi bir gedik olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca mevzuat ismi bilenlerin çoğunluğu CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi'nden bahsetmiş olup kendi iç hukuk düzenlemelerinden habersizdirler.

Özetle; hukuk fakültesi öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algısının hem nicel hem de nitel anket sonuçlarına göre olumlu olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılık gösteren öğrenci oranı çok yüksek olsa da, eğitimde boşluklar olduğu da gözlemlenmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin karşısında yer alan ve hatta kadın aleyhine argümanlar ileri sürenler az da olsa bulunmaktadır. Toplam öğrencilerin yaklaşık % 47'sinin hukuk fakültesinde öğrenci olmalarına rağmen ilgili mevzuatı bilmemeleri veya boş bırakmaları oldukça sorunlu bir durumu işaret etmektedir.

- Geleceğin hukukçuları olarak öğrencilerin farkındalığının ve bilinçliliğinin artırılması toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamada büyük öneme sahiptir. Buna yönelik olarak hukuk alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için önerilerimiz;
- Öğrencilerde toplumsal cinsiyet eşitliği filtresinin yerleşik hale gelmesini ve hukuku bu şekilde okumalarını sağlayacak bir eğitim düzeni inşa edilmelidir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili ders sayısında artış olmalı ve bunlardan en az bir tanesi zorunlu ders olarak işlenmelidir.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olarak düzenlenecek derslerde teori ve pratik bütünlüğü sağlanmasına özen gösterilmelidir. En az teori kadar pratik

örnekler de incelenmeli ve bu alanda çalışan deneyimli hukukçular derslere dâhil edilmelidir.

- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hukuk klinikleri yapılmalıdır.
- Tüm dersler işlenirken akademisyenler toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmeli, buna uygun bir dil kullanımına özen göstermelidir. (Akademisyenlerin de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalıkları en üst düzeye çıkarılmalı, toplumsal cinsiyet konulu bir eğiticinin eğitimi yapılmalıdır.)
- Derslerde konu edilen mevzuat toplumsal cinsiyet eşitliği filtresinden geçirilmeli ve bu açıdan olumlu olumsuz yönleri ele alınmalıdır. Hatta mevzuatın toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik nasıl değiştirilmesi gerektiği tartışılmalıdır.
- Öğrencilerin mevzuatı iyi bilmelerinin yanında özellikle toplumu anlaması, değerlendirebilmesi ve bunları da göz önüne alarak hukuku muhakeme edebilmesine yönelik ek çaba gösterilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- Acar Erdol T, 'Ortaöğretim Öğrencileri İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Öğretim Programı İhtiyaç Analizi: (Bir Anadolu Lisesi Örneği)' (2017) 42 (190) *Eğitim ve Bilim Dergisi* 39-65.
- Alabaş R, Akyüz Hİ, Kamer ST, 'Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Belirlenmesi' (2019) 16 (44) *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 433-434.
- Altınova HH, Duyan V, 'Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması' (2013) 24 (2) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 9-22.
- Arat N, 'Feminist Hukuk' (2006) 9 *İUKAD* 53-65.
- Baer JA., 'Feminist Theory and the Law' (ed) Robert E. Goodin, *The Oxford Handbook of Political Science* (Oxford University Press, 2015) 1-17.
- Bakırcı K, "İstanbul Sözleşmesi" (2015) 4 *Ankara Barosu Dergisi* 133-204 <<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2015-4/7.pdf>> Erişim Tarihi 09 Nisan 2020.
- Balaban Salı J, "Verilerin Toplanması", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ed. Ali Şimşek (Anadolu Üniversitesi Yayını 2018), 136.
- Barry NP, *Modern Siyaset Teorisi* (Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin çevr, 2. Bası, Liberte Yayınları 2004).

- Beauvoir S, *The Second Sex*, (First Vintage Books Edition 2011).
- Berk SK, ‘Hukuk Mesleğinde Kadın’ (2012) 2 (98) *Güncel Hukuk Dergisi* < <http://www.guncelhukuk.com.tr/calisma-yasami/hukuk-mesleginde-kadin.html> > Erişim Tarihi Erişim Tarihi 11 Mart 2020
- Berk SK, ‘Toplumsal Cinsiyet ve Profesyoneleşme: Hukuk Mesleğinde Kadın Örneği’ (2013) 16 (1) *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 74-103.
- Bhasin K, *Toplumsal Cinsiyet* (Çev. Kader Ay, Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, 2003).
- Bora A, ‘Kamusal Alan/Özel Alan: Mahrumiyet-Özgürleşme İkileminin Ötesi’ (1997) 75 *Toplum ve Bilim* 85–93.
- Boyd KS, ‘Glass Ceiling’ (ed) Thousand Oaks *Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society* 549-552, < https://edge.sagepub.com/system/files/15_GlassCeiling.pdf 05/10/2020 > Erişim Tarihi 01 Mart 2021
- Butler J, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Başak Ertür çev, 2. Bası, Metis Yayınları, 2010).
- Cüceloğlu D, *İnsan ve Davranışı* (22. Bası, Remzi Kitabevi, 2011).
- Çakır S, ‘Feminizm; Ataerki İktidarın Eleştirisi’ 19. *Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (4. Bası, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010).
- Dinler V, ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Hukuk’ < <http://veyseldinler.com/wp-content/uploads/2018/09/Toplumsal-Cinsiyet-Esitlegi-ve-Hukuk-8.-hafta.pdf> > Erişim Tarihi 02 Mayıs 2020.
- Dökmen Z. Y, *Toplumsal Cinsiyet* (Sistem Yayınları, 2006).
- Düzkan A, “İkinci Dalga Feminizm,” *Amargi: Feminizm Tartışmaları*, (S.S. Kadın Bilimsel Araştırma ve Dayanışma Yayıncılık Kooperatifi, Kasım 2011), 175-192.
- Elliott A, *Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş* (Dipnot Yayınları, 2016).
- Esen Y, ‘Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığını Geliştirme Amaçlı Bir Çalışma’ (2013) 38 (169) *Eğitim ve Bilim* 280-295.
- Charlotte PG, *Kadınlar Ülkesi* (Seher Özbay çev, Otonom Yayıncılık, 2007).
- Gönenç İK, Topuz Ş, Yılmaz Sezer N, Yılmaz S, Büyükkayacı Duman N, ‘Toplumsal Cinsiyet Dersinin Toplumsal Cinsiyet Algısına Etkisi’ (2018) 7 (1) *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 22-29.
- Harris J. W., ‘Legal Philosophies’ (2. Bası, Oxford University Press, 2004). <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim Tarihi 12 Mart 2021.
- <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/a062014e-6b7b-4ff7-bc47-4ba6a4478b6b.pdf> Erişim Tarihi 07 Şubat 2020.
- Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm>> Erişim Tarihi 02 Mayıs 2020.
- <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=105610501> Erişim Tarihi 12 Kasım 2020.
- <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=105630092> Erişim Tarihi 12 Kasım 2020.
- İçli G, ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları Ve Küreselleşme’ (2018) 30 *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 133-143.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine Dair Sözleşme <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>. Erişim Tarihi 5 Haziran 2020.

- Korkmaz A, Başer M, 'Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Ataerkillik ve İktidar İlişkileri' (2019) 28 (1) *STED* 71-76.
- Kurtdaş EM, Tuncer M, 'Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)' (2020) 35 *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 282-321.
- Kümbetoğlu B, 'Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet' *Kadın ve Bedeni* (Ayrıntı Yayınları, 2010) 37-61.
- Kymlicka W, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev. Ebru Kılıç, 3. Bası, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016).
- MacKinnon CA, 'Feminism in Legal Education' (1989) 85 (1) *Legal Education* < <http://www.austlii.edu.au/au/journals/LegEdRev/1989/7.html> > Erişim Tarihi 15 Şubat 2021
- MacKinnon CA, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (Çev. Türkan Yöney, Metis Yayıncılık, 2003).
- McGinley AC, "Reproducing Gender on Law School Faculties", *Scholarly Works*, 2009, 172, <<https://scholars.law.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1163&context=facpub>> (99-155) Erişim Tarihi 10 Nisan 2020.
- Oakley A, *Sex, Gender and Society* (Ashgate 1985).
- Oder BE, 'Yargıda Kadın Temsili ve Türkiye' (2019) *TESEV Değerlendirme Raporları* < https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/Bertil.Oder._yargida.kadin_temsili.ve_turkiye.pdf > Erişim Tarihi 9 Nisan 2020.
- Özdemir L, Batga B, Uçar B, 'Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algılarını Etkileyen Demografik Niteliklerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma' (2019) 10 (24) *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 212-228.
- Özdemir O, 'Tecavüzü, Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavramak...' (2010) 2 *Fe Dergi* 75-90 < <http://cins.ankara.edu.tr/tecavuz.html> > Erişim Tarihi 15 Mayıs 2015.
- Özden YG, 'Hukukçunun Sorumluluğu' (2013) 1 *Ankara Barosu Dergisi* 371-380.
- Rousseau JJ, *Emile Ya da Eğitim Üzerine* (Çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2009).
- Sancar S, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar* (4. Bası, İletişim Yayınları 2017).
- Selçuk FÜ, Tuzlukaya ŞE, 'Çalışma Yaşamı ve Kadın', Ed. Lerzan Gültekin vd (Atılım Üniversitesi Yayınları 2013) *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* 4-16.
- Siyez DM, Soylu Y, Demirgürz G, 'Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi' (2017) 18 (1) *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 46-63.
- Smith P, 'Feminist Jurisprudence' ed. Dennis Patterson *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory* (2. Bası, Wiley-Blackwell, 2010) 290-298.
- Şimşek A, "Araştırma Modelleri", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ed. Ali Şimşek (Anadolu Üniversitesi Yayını, 2018), 80-107.
- TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013' < <https://www.bpwanakara.org/cms-uploads/kadinin-statusu-gm-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planı.pdf> > Erişim Tarihi 04 Haziran 2020.
- Tekin ÖA, 'Turizm Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Algısı: Beş Yıldızlı Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma' (2017) 4 (12) *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 675.

- Uygur G, 'Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir' (2015) 4 *Ankara Barosu Dergisi* 121-132.
- Uygur G, Özdemir N, 'Hukuk Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Problemler ve Çözüm Önerileri: Etik Temelde Bir Arayış-Dönüşüm İlkesi I' *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (Seçkin Yayınları, 2018). 57-92.
- Vefikuluçay Yılmaz D, Zeyneloğlu S, Kocaöz S, Kısa S, Taşkın L, Eroğlu K, 'Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri' (2009) 6 (1) *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 775-792.
- Wacks R, *Hukuk Kuramını Anlamak* (Fatma Süzgün, Şahin Ünver çevr, Astana Yayınları, 2017).
- Wallace RA, Wolf A, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (Leyla Elburuz, M. Rami Ayas çevr, 3. Bası, Doğu Batı Yayınları, 2012).
- Waters M, *Modern Sosyoloji Kuramları* (Zafer Cirhinlioğlu çev, Gündoğan Yayınları, 2008).
- Yzerbyt V, Schadron G, 'Kalıpyargılar ve Sosyal Yargı/The Stereotype and The Social Judgement' (2016) 5 (3) Çev. İbrahim Işıtan, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 203-243.
- 2019 Avukat Sayıları (31.12.2019)- Türkiye Barolar Birliği, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/2019-avukat-sayilari-31122019-81078> Erişim Tarihi 17 Şubat 2020

EK 1

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi Doç. Dr. Ülker Yükselbaba tarafından yürütülen “İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISININ ÖLÇÜLMESİ, ARAŞTIRILMASI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ” başlıklı Ataşehir Belediyesi tarafından desteklenen, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı’ndan alınan izin ile gerçekleştirilen bilimsel araştırmaya katılmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın, amacı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısını ölçmek ve buradan yola çıkarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini fakülte eğitiminde ortadan kaldıracak araçlar yaratmaktır. Araştırmada sizden en fazla 30-40 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 2500 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz bilimsel yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya ulkery@istanbul.edu.tr e-posta adresi ve 0 530 202 91 87 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI ANKETİ

A. Lütfen aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Kaçınıcı sınıftasınız:
2. Cinsiyetiniz:
3. Yaşınız:
4. Hangi ilden üniversiteye okumaya geldiniz ?
5. Anne ve babanızın eğitim durumu: (Okuryazar, ilkokul, ortaokul, lise, lisans, yüksek lisans, doktora)

Anne:

Baba:

6. Ailede anneniz çalışıyor mu?

7. Ailenin aylık ortalama geliri?

2000 – 4000 TL arası

4000 – 6000 TL arası

6000 – üstü

Diğer (Miktarı belirtiniz.)

8. Daha önce “toplumsal cinsiyetle” ders/seminer vb. gibi bir eğitim aldınız mı? Aldınızsa nereden? (lisede ders/sivil toplum kurumlarında bir toplantıya katılmak vs. ...)

B. Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Aşağıda yer alan ifadelere ne derece katıldığınızı “Kesinlikle katılmıyorum”, “Kısmen katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Kısmen katılıyorum”, “Kesinlikle katılıyorum” seçeneklerinden birini (x) işareti ile belirtiniz. Lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.	Kesinlikle katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. Evlilik, kadının çalışmasına engel olmaz.					
2. Kadın sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır					
3. Çalışan kadın da çocuklarına yeterince zaman ayırabilir.					
4. Kadınlar anne olduktan sonra çalışmamalıdır.					
5. Kadın siyasetçiler de başarılı olabilir.					
6. Kadınlar evlendikten sonra çalışmamalıdır.					
7. Çalışma hayatı kadının ev işlerini aksatmasına neden olmaz.					
8. Çalışan bir kadın hayattan daha çok zevk alır.					
9. Kadınlar erkekler tarafından her zaman korunmalıdır.					
10. Kocasını izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır.					
11. Kadınlar yönetici olabilir.					
12. Çalışan bir kadının kazandığı geliri eşine vermemelidir.					
13. Çalışan bir kadının çocuklarına daha iyi anne olur.					
14. Erkekler de çamaşır bulaşık gibi ev işlerini yapmalıdır.					
15. Kocasız kadın sahipsiz eve benzer.					
16. Bir ailenin gelirini erkekler sağlamalıdır.					
17. Kadınlar kendi başına ticarethane gibi yerler (kafe, market, emlakçı gibi) açmamalıdır.					
18. Kadınların birinci görevi ev işlerini üstlenmektir.					
19. Bir kadının kocasından fazla para kazanmamalıdır.					

20. Erkek her zaman evin reisi olmalıdır.					
21. Toplumun liderliği genellikle erkeklerin elinde olmalıdır.					
22. Kız çocuklarına da erkek çocuklar kadar özgürlük verilmelidir.					
23. Bir kadın kendi haklarına sahip olabilmesi için gerekirse kocasına karşı çıkabilmelidir.					
24. Kadın kocasından yaş olarak daha küçük olmalıdır.					
25. Ailedeki önemli kararları erkekler vermelidir.					

C. Lütfen aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Size “toplumsal cinsiyet” ne demek?
2. Hukukun cinsiyetlere yönelik olarak eşit düzenlenmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?
3. Hukukun toplumsal cinsiyete göre eşit düzenlendiğini düşünüyor musunuz? Eşitse neden, değilse neden?
4. Hukuk eğitimi “toplumsal cinsiyete” duyarlı bir şekilde yapılıyor mu? Evetse, nasıl? Hayırsa nasıl?
5. Hukuk fakültesi mezunu kadınların hâkim, savcı gibi karar verici konumlarda yer alması konusunda ne düşünüyorsunuz?
6. Hukukta kadınlar lehine işleyen pozitif ayrımcılık yapılması konusunda ne düşünüyorsunuz? (Yapılmalı, çünkü .... Veya yapılmamalı çünkü ...)
7. Size bu konuyla ilgili sorulması gerektiğini düşündüğünüz bir soru olur muydu? Varsa yazınız.
8. Kadın haklarını konu alan hukuki düzenlemeler (mevzuat, uluslararası sözleşmeler, hukuki ilkeler vb.) hakkında bilgi sahibi misiniz? Bunlardan bildiklerinizin isimlerini yazınız.

EK II

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-83090

İlgi :22/11/2019 tarihli, 83090 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2019/179

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2019/179 dosya numaralı “İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Ölçülmesi, Araştırılması ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi” başlıklı çalışma Kurulumuzun 02.12.2019 tarih 11 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı

Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ